

2006

UCHWAŁA Nr XVII/132/2008 RADY MIEJSKIEJ W DĄBIU

z dnia 28 kwietnia 2008 roku

w sprawie: przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Dąbie na lata 2008-2011”.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568 ze zm.)

Rada Miejska w Dąbiu uchwala, co następuje:

§1. Postanawia się o przyjęciu „Programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Dąbie na lata 2008-2011”, stanowiącego załącznik do niniejszej uchwały.

§2. Wykonanie Uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Dąbie.

§3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodnicząca
Rady Miejskiej w Dąbiu
(-) Anna Łaska-Vongsay

Załącznik
do Uchwały Nr XVII/132/2008
Rady Miejskiej w Dąbiu
z dnia 28 kwietnia 2008 roku

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY DĄBIE NA LATA 2008-2011

- Spis treści
- | | |
|--|--|
| I. Wprowadzenie | |
| II. Uwarunkowania prawne | |
| 1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami | |
| 2. Obowiązek samorządów | |
| III. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy | |
| 1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego | |
| 2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego | |
| IV. Zasoby dziedzictwa kulturowego gminy | |
| 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków | |
| 2. Zabytki nieruchome w gminnej ewidencji zabytków | |
| 3. Krajobraz kulturowy | |
| 4. Zabytki ruchome | |
| 5. Zabytki archeologiczne | |
| 5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków | |
| 5.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o czytelnej formie krajobrazowej | |
| 5.3. Zestawienie stanowisk archeologicznych z terenu miasta i gminy Dąbie | |
| V. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy | |
| 1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków | |
| 1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków | |
| 1.2. Stan zachowania zabytków nieruchomych w gminnej ewidencji zabytków | |
| 1.3. Stan zachowania zabytków ruchomych | |
| 1.4. Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego | |
| 2. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie | |
| 2.1. Obszary największego zagrożenia zabytków nieruchomych | |
| 2.2. Obszary największego zagrożenia zabytków ruchomych w gminie | |
| 2.3. Obszary największego zagrożenia dziedzictwa archeologicznego w gminie | |
| 3. Uwarunkowania wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy | |

4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy
 5. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej
- VI. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami
- VII. Kierunki działań dla realizacji programu opieki nad zabytkami gminy
1. Gminna ewidencja zabytków
 - 1.1. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości
 - 1.2. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych
 2. Rozpoznanie perspektyw tworzenia parków kulturowych na terenie gminy
 3. Wyznaczenie stref ochrony stanowisk archeologicznych
 4. Historyczne obszary oraz obiekty i zespoły budowlane typowane do wpisania do rejestru zabytków
 5. Stanowiska archeologiczne typowane do wpisania do rejestru zabytków
 6. Udostępnianie i promocja zabytków nieruchomych
 7. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego
 8. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania i zagospodarowania
 9. Poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych na terenie gminy - kierunki działań i zadania
- VIII. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami
- IX. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami
- X. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

I. Wprowadzenie

Program opieki nad zabytkami miasta i gminy Dąbie jest uzupełniającym dokumentem planistycznym w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Jest jednocześnie aktem polityki administracyjnej służącym podejmowaniu planowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego przez samorząd gminny.

Myślą przewodnią opracowania programu opieki nad zabytkami dla miasta i gminy Dąbie jest uznanie potrzeby zachowania zasobów znajdującego się tutaj dziedzictwa kulturowego, a jednocześnie traktowanie tego dziedzictwa za zasadniczy czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości lokalnej i promocji turystycznej.

Głównym celem programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy, w szczególności w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby realizacja tego celu dokonywała się przy współdziałaniu mieszkańców gminy. Dokument ten może służyć nie tylko jednostce samorządu terytorialnego, ale również osobom zainteresowanym kulturą i dziedzictwem kulturowym.

Program opracowany został na cztery lata, tj. na okres 2008-2011. Jest dokumentem, który będzie cyklicznie aktualizowany. W trakcie jego realizacji prowadzony będzie monitoring, dzięki któremu możliwym stanie się uwzględnienie nowych uwarunkowań prawnych, społecznych i gospodarczych, co pozwoli na sprecyzowanie lub modyfikację przyjętych kierunków działania oraz priorytetów.

Wskazane w obecnym dokumencie działania są zgodne z wojewódzkimi i gminnymi dokumentami planistycznymi, a nakreślone zadania oraz zaproponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z dziedziny ochrony zabytków w Polsce.

II. Uwarunkowania prawne

1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Podstawowym dokumentem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami), w dalszej części niniejszego tekstu zwana ustawą.

W myśl art. 6 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 1998 r. Nr 85 poz. 539 z późniejszymi zmianami),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6 ust. 2).

2. Obowiązek samorządów

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na organy administracji publicznej obowiązek (art. 4):

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto wskazana ustawa definiuje pojęcie opieki nad zabytkiem, tym samym nakładając na jego właściciela lub posiadacza obowiązek zapewnienia warunków (art. 5):

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,

- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Opracowanie programu opieki nad zabytkami jest zadaniem własnym samorządu terytorialnego. W myśl art. 87 ust. 1 ustawy zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Program przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87 ust. 3). Następnie po dwóch latach od ogłoszenia w dzienniku urzędowym programu opieki nad zabytkami zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy (art. 87 ust. 4 i 5).

Zadania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte są również w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późniejszymi zmianami). Treść art. 7 ust. 1 pkt 9 stanowi, iż do zadań własnych gminy należy zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, a w szczególności zadania te obejmują m. in. sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

III. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy

1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

„Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020” jest dokumentem przyjętym przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/692A/05 z dnia 19 grudnia 2005 r.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa, wśród nich zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń. Ustalenia zawarte we wskazanym dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa.

Celem generalnym „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest Poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców.

Cel generalny ma być realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych, które mają być podporządkowane wskazanemu celowi generalnemu. Największe znaczenie dla dziedzictwa kulturowego ma cel strategiczny Dostosowanie przestrzeni do wyzwań XXI wieku (cel strategiczny 1). Osiągnięcie tego celu nastąpić ma poprzez realizację celów operacyjnych, w tym celu operacyjnego Wzrost znaczenia i zachowania dziedzictwa kulturowego (cel operacyjny 1.3).

Nie bez znaczenia dla ochrony środowiska kulturowego jest również cel operacyjny Zwiększenie efektywności wykorzystania potencjałów rozwojowych województwa (cel strategiczny 2). Ma być on realizowany poprzez cel operacyjny Zwiększenie udziału usług turystycznych i rekreacji w gospodarce regionu

(cel operacyjny 2.4).

Zgodnie z założeniami przyjętymi dla celu operacyjnego 1.3 (wzrost znaczenia i zachowania dziedzictwa kulturowego): „Dziedzictwo kulturowe w rozwoju Wielkopolski pełni kilka funkcji. Jest ono czynnikiem integracji społecznej, stanowi instrument promocji regionu oraz przyczynia się do rozwoju gospodarczego, gdyż może być bazą dla turystyki i usług kulturalnych. Szczególnie ważnym elementem tego dziedzictwa jest wielkopolska kultura przedsiębiorczości”.

Cel ten realizowany będzie przede wszystkim poprzez:

- 1) inwestycje w instytucje kultury,
- 2) ochronę dorobku kulturowego,
- 3) wsparcie działań powiększających dorobek kulturalny regionu,
- 4) promocję aktywności kulturalnej mieszkańców.

Dla celu operacyjnego 2.4 (Zwiększenie udziału usług turystycznych i rekreacji w gospodarce regionu) przyjęto założenie, iż „Przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe atuty Wielkopolski tworzą szanse na rozwój sektora usług turystyczno - rekreacyjnych. W połączeniu z turystyką biznesową sektor ten ma szansę na znaczny udział w gospodarce regionu. Jest to tym bardziej ważne, iż tego typu usługi generują dużą liczbę miejsc pracy przy stosunkowo niskich nakładach”.

Cel ten realizowany będzie przede wszystkim poprzez:

- 1) inwestycje w infrastrukturę poprawiającą stan zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym, z poszanowaniem wymogów ochrony środowiska,
- 2) wsparcie bazy noclegowej i gastronomicznej,
- 3) promocję przedsiębiorczości w tym zakresie,
- 4) wsparcie rozwoju agroturystyki,
- 5) promocję turystyki alternatywnej.

Realizacja celów strategicznych i operacyjnych wskazanych w strategii rozwoju województwa wymaga uwzględnienia celów horyzontalnych, tj. ładu przestrzennego (cel horyzontalny 1), który uznany został za jeden z głównych czynników kształtujących konkurencyjność Wielkopolski oraz zrównoważonego rozwoju (cel horyzontalny 2).

Cel horyzontalny 1 (ład przestrzenny) realizowany ma być m. in. poprzez:

- 1) osiągnięcie zgodności form wykorzystania poszczególnych obszarów zgodnie z ich naturalnymi predyspozycjami lub przy minimalizacji konfliktów z nimi,

- 2) właściwe kształtowanie sieci osadniczej przy utrwalaniu jej wielostopniowej, hierarchicznej struktury, wielofunkcyjności oraz ograniczaniu antropopresji na pozostałe obszary.

Z kolei cel horyzontalny 2 (zrównoważony rozwój) wymaga, zgodnie z założeniami wskazanego dokumentu, respektowania następujących zasad:

- 1) solidarności wszystkich ludzi - zarówno na poziomach lokalnym, regionalnym, krajowym i globalnym, jak i między obecnym a przyszłymi pokoleniami,
 - 2) ostrożności - wybory dokonywane dzisiaj nie mogą ograniczyć swobody wszystkich uczestników życia społeczno-ekonomicznego w przyszłości,
 - 3) współuczestnictwa - zaangażowanie wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego w regionie.
2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

W dniu 26 listopada 2001 roku Uchwałą nr XLII/628/2001 Sejmik Województwa Wielkopolskiego przyjął „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego”. Dokument ten określa zasady kształtowania struktury przestrzennej województwa w długim horyzoncie czasowym, w tym: wymagania w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego i ochrony dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem obszarów podlegających szczególnej ochronie.

Zgodnie z zapisami wskazanego dokumentu podstawową zasadą kształtowania rozwoju województwa powinno być optymalne wykorzystanie szeroko rozumianych uwarunkowań wewnętrznych oraz szans wynikających z uwarunkowań zewnętrznych dla zaspokajania potrzeb mieszkańców i sprawnego funkcjonowania podmiotów gospodarczych znajdujących się na terenie województwa. Z zasady tej wynikają przesłanki znaczące dla ochrony dziedzictwa kulturowego województwa:

- 1) przesłanka 1: nie zaprzepaścić posiadanych przez województwo możliwości wynikających z położenia, tradycji, istniejącego potencjału środowiska przyrodniczego, walorów społecznych i gospodarki, a także image Wielkopolski;
- 2) przesłanka 2: chroniąc posiadane dobra, efektywnie je wykorzystywać, a równocześnie w miarę możliwości je pomnażać oraz poprawić ich jakość.

Zasadniczym celem dla kształtowania polityki przestrzennej województwa wielkopolskiego jest harmonijny, zrównoważony rozwój całego terytorium województwa poprzez poprawę jakości zagospodarowania przestrzennego i wzrost wewnętrznej spójności województwa. Jedną z zasadniczych kategorii, do której sprowadzić można cele zagospodarowania przestrzennego województwa, jest tworzenie warunków do poprawy jakości życia i rozwoju zrównoważonego, które w rozumieniu planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego oznacza m. in.:

- 1) zachowanie właściwych proporcji między elementami zagospodarowania przestrzennego w dążeniu do harmonijnego rozwoju,
- 2) poprawę walorów estetycznych struktur przestrzennych i krajobrazu.

Za główne zasady zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego uznano m. in.:

- 1) tworzenie warunków do współlistnienia środowiska przyrodniczego i zurbanizowanego,
- 2) zachowanie dziedzictwa kulturowego i wpisanie go w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz.

W planie wojewódzkim przyjęto, że w zagospodarowaniu przestrzeni w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego nie powinno się przekraczać następujących wskazań:

- 1) w obszarach chronionego krajobrazu nie powinno się lokalizować obiektów i urządzeń zakłócających w drastyczny sposób walory krajobrazowe,
- 2) ochronie podlegają obiekty cenne kulturowo, wymagające bezwzględnego zachowania dla przyszłych pokoleń oraz ich bezpośrednie otoczenie, w którym nie powinny być lokalizowane obiekty nieprzystosowane architektonicznie i funkcjonalnie,
- 3) w strefach ochrony konserwatorskiej zagospodarowanie winno odbywać się na warunkach określonych przez służby konserwatorskie,
- 4) strefy ochrony widokowej (osie widokowe, ciągi widokowe, dominanty przestrzenne, panoramy) powinny być wyznaczone poprzez stosowne zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.

Jak to już wyżej wskazano generalnym celem zagospodarowania przestrzeni województwa wielkopolskiego jest zrównoważony rozwój całego terytorium, łączący w sobie ład społeczny, ład ekonomiczny, ład ekologiczny i ład przestrzenny.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- 1) dobre rozpoznanie prawideł tradycyjnego kształtowania przestrzeni miejskich i zastosowanie ich na nowo; formuła przywracania przestrzeni miejskiej musi uwzględniać możliwości wszelkich kreacji, a nowoczesne budynki o dobrej architekturze nie powinny być traktowane jako niepożądane, ale jako potencjalne wzbogacenie dziedzictwa kulturowego,
- 2) przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie nie tylko poszczególnych obiektów objętych ochroną, ale również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,
- 3) „odkrycie” lokalnej architektury wiejskiej i zapewnienie możliwości wprowadzenia tradycyjnych gabarytów, form dachów, detali i rozwiązań materiałowych do obiektów o współczesnych standardach; nurt archi-

tektury regionalnej nie może mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik przy kształtowaniu specyfiki lokalnej,

- 4) ochronę krajobrazu, a w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych wykluczenie realizacji obiektów, które charakterem (gabaryty, powierzchnia zajmowanego terenu, rodzaj prowadzonej działalności) kolidują z otoczeniem.

Dla kształtowania przestrzeni miejskiej przyjęto m. in. następujące zasady:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzenie zakresu ochrony prawnej,
- 2) wykorzystanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- 3) w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego podnoszenie wymogów architektury w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- 4) podejmowanie opracowań dotyczących rewaloryzowania zabytkowych dzielnic.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- 1) ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelnii i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek, krzyży,
- 2) poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych regionach,
- 3) twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury takich jak drewniane płoty, podmurówki z kamienia naturalnego itp.

Dla kształtowania otwartych przestrzeni przyjęto następujące zasady:

- 1) zakaz wznoszenia w pobliżu jezior, rzek, kanałów, krajobrazowych punktów widokowych lub na terenach o szczególnych walorach krajobrazowych obiektów budowlanych naruszających walory krajobrazowe i uniemożliwiających dostęp do nich,
- 2) wprowadzenie zieleni osłonowej wokół istniejących i projektowanych obiektów kolizyjnych w stosunku do krajobrazu,

- 3) narzucanie ograniczeń w sytuowaniu reklam, wykluczenie ich z miejsc o ciekawej ekspozycji.

Dla kształtowania przestrzeni wokół miejsc cennych kulturowo przyjęto następujące zasady:

- 1) dostosowanie zagospodarowania do masowego ruchu turystycznego i pielgrzymkowego (hotele, campingi, gastronomia, parkingi itp.),
- 2) ograniczenie działalności gospodarczej do nie kolidującej z wiodącą funkcją miejsca, a wspieranie działalności związanej z obsługą turystów czy pielgrzymów,
- 3) izolowanie tych miejsc od bezpośredniego styku z współczesnym zainwestowaniem, zachowanie niezbędnej otwartej przestrzeni w celu lepszego ich wyeksponowania.

Uznano następujące zasady w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- 1) podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie obowiązującego w tym zakresie prawa, ujętego w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- 2) ochrona krajobrazu kulturowego może być realizowana poprzez właściwe zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.

IV. Zasoby dziedzictwa kulturowego gminy

Ochrona i opieka nad zabytkami, aby była skuteczna, powinna być realizowana w oparciu o rzetelną wiedzę dotyczącą wartości kulturowych i ich znaczenia dla regionu. Równie ważną jest kwestia rozpoznania występujących problemów związanych między innymi ze stanem zachowania poszczególnych obiektów, reagowania na występujące zagrożenia, a co za tym idzie powstrzymania dalszej degradacji zabytków oraz ich otoczenia.

Przesłanką niniejszej, ogólnej charakterystyki zasobów kulturowego dziedzictwa gminy jest pomoc w sformułowaniu zadań i celów, które służyć będą realizacji działań na rzecz ochrony i zachowania tego dziedzictwa.

Gmina Dąbie, usytuowana we wschodniej części województwa wielkopolskiego, zajmuje południowo-wschodnią część powiatu kolskiego, na obszarze 130,06 km² zamieszkaną przez ok. 7.700 osób, z czego 2.200 osób to mieszkańcy Dąbia, jedynego miasta na terenie gminy i jednocześnie jej ośrodka administracyjnego.

Krajobraz gminy charakteryzuje się dwiema formami morfologicznymi, rozdzielonymi korytem rzeki Ner i drogą Koło-Dąbie-Grabów. Tereny położone na wschód od Neru wchodziły w skład Niziny Środkowopolskiej, natomiast tereny położone na południe przynależą do Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej.

Przez terytorium gminy przepływa Warta i jej prawostronny dopływ - Ner. Obydwie doliny rzeczne zajmują rozległe obszary, z licznymi starorzeczami, łąkami i pastwiskami

zalewowymi, zaroślami nadrzecznymi oraz małymi laskami na wydmach. Środowisko przyrodnicze gminy stanowi doskonale miejsca łąkowe i żerowiskowe dla wielu gatunków ptaków wodno-błotnych. Występują tu nadto, poza wskazanymi środowiskami przyrodniczymi, także fragmenty łągów wierzbowo-topolowych, będących najbardziej charakterystycznym zbiorowiskiem roślinnym dla tych terenów.

Lasy, zajmujące powierzchnię ok. 1.700 ha (13% ogólnej powierzchni gminy), występują w większych kompleksach przede wszystkim na piaszczystych obszarach. W drzewostanie dominuje bór suchy i świeży. Bory suche, z monokulturą sosny, pełnią rolę glebochronną i występują one w rejonie Gaju, Lutomirowa i Krzykos. Nie odgrywają one większego znaczenia gospodarczego. Bór świeży występuje w kompleksie leśnym przy drodze Chełmno-Koło. Pomiędzy Dąbiem a Grabiną Wielką występuje las mieszany, który planowany jest do przekształcenia w park krajo-brazowy.

Dominującą funkcją gospodarczą gminy jest rolnictwo. Obszar gminy obejmuje dwa kompleksy produkcji rolnej. Jednym z nich jest teren Kotliny Kolskiej, położony w rozwidleniu rzek Warty i Neru. W jego skład wchodziły tereny leśne i rolne, z dużym udziałem łąk i pastwisk na glebach bagiennych i torfowych oraz zadrzewienia śród-polne. Drugim jest obszar Wysoczyzny Kłodawskiej, z dominującymi glebami bielcowymi i brunatnymi.

Główne jednostki osadnicze gminy wykształciły się w północnej części jej terytorium, jakkolwiek jedyny ośrodek miejski zlokalizowany jest w południowej części gminy. Miasto położone jest na skrzyżowaniu dróg wojewódzkich Koło-Dąbie-Uniejów (droga nr 473) oraz Kłodawa-Dąbie (droga nr 474). Przez terytorium gminy przebiega także autostrada A-2 Świecko-Terespol oraz trakcja kolejowa Katowice-Gdynia.

Gmina Dąbie, poza wskazanym miastem, liczy także 24 wsie sołeckie.

Obecne terytorium gminy w okresie piastowskim włączono było w granice ziem łęczyckiej i sieradzkiej, rozgraniczonych rzeką Ner. Ziemie te przekształciły się następnie w województwa łęczyckie i sieradzkie, wchodzące w skład Wielkopolski. Stan taki utrzymał się aż do drugiego rozbioru państwa polskiego (1793 r.). W tym czasie interesujący nas obszar włączony został w granice państwa pruskiego. W 1807 roku terytorium to przyłączono do Księstwa Warszawskiego, zaś w 1815 roku - do Królestwa Kongresowego, w obrębie guberni kaliskiej. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości (1918 r.) obszar obecnej gminy przynależał do trzech powiatów: łęczyckiego, kolskiego i tureckiego, wchodzących w skład województwa łódzkiego. W czasach okupacji niemieckiej w latach 1939-1945 interesujący nas obszar wchodził w skład III Rzeszy jako część składowa Kraju Warty. Teren ten przynależał w części do rejencji kalisko-łódzkiej, a w części do rejencji inowrocławskiej. W 1945 r. w ramach nowoutworzonych struktur organizacji administracyjnej Polski omawiany teren znalazł się w granicach powiatu kolskiego, wchodzącego w skład województwa poznańskiego. Stan ten utrzymał się

również po reformie administracyjnej w 1950 r. W 1975 r. obszar gminy Dąbie włączony został do nowoutworzonego województwa konińskiego, zaś od 1999 r. wszedł w skład województwa wielkopolskiego, w obrębie powiatu kolskiego.

Najważniejszą miejscowością historyczną na terenie gminy jest Dąbie. Miejscowość ta, wzmiankowana w 1232 r., prawa miejskie uzyskała przed 1397 r. Ponowna lokacja, na prawie niemieckim, nastąpiła w 1423 r., gdy miasto stanowiło własność królewską. Niewielkie miasto, obejmujące początkowo rynek i przyległe do niego bloki zabudowy, rozwinęło się dopiero w XIX stuleciu w wyniku rozkwitu rzemiosła tkackiego i handlu.

Kolejnym ważnym ośrodkiem osadniczym jest Chełmno, wieś identyfikowana przede wszystkim z funkcjonującym w latach 1941-1945 hitlerowskim obozem zagłady Kulmhof. Obszar komendantury obozu i miejsce pochówku ofiar tego obozu, zlokalizowane w Lasach Rzuchowskich, należą do znaczących w skali województwa miejsc pamięci związanych z martyrologią społeczności polskiej i żydowskiej w okresie II wojny światowej.

Poza wspomnianym obozem zagłady do znaczących w skali regionu zabytków nieruchomości zlokalizowanych na terenie miasta i gminy Dąbie należą dwa zespoły kościołów parafialnych rzymskokatolickich w Chełmnie i Dąbiu, a także ratusz w Dąbiu. Wspomnieć należy także dwa zespoły rezydencjonalne: dworski w Lisicach i pałacowo-folwarczny w Karszewie. Wymienić trzeba również niemiecki cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej w Chełmnie, o bardzo interesującej kompozycji przestrzennej oraz o ciekawych rozwiązaniach architektonicznych kaplicy-mauzoleum, tablicy pamiątkowej i ogrodzenia wraz z bramą.

Pozostałe historyczne obszary oraz historyczna zabudowa tworzą dziedzictwo kulturowe obrazujące specyfikę regionu. Wskazać tu należy w szczególności zabudowę miejską i zagrodową drewnianą oraz murowaną, wznoszoną z użyciem wapienia jurajskiego, o charakterystycznych dla tego regionu rozwiązaniach architektonicznych, a także cmentarze innowiercze - przede wszystkim ewangelickie - i przydrożne kapliczki murowane.

Ogółem w stosunku do innych gmin w województwie liczba zabytków w gminie i mieście Dąbie nie jest zbyt duża, ale tym bardziej należy objąć je szczególną ochroną, zwłaszcza że w świadomości wielu mieszkańców gminy nie posiadają one żadnej wartości zabytkowych.

Zabytki nieruchomości najliczniej zlokalizowane są w Dąbiu. Występują one także w 28 miejscowościach gminy: Augustynowie, Augustynowie-Borze, Baranowcu, Chełmnie, Chwaliborskich Holendrach, Cichmianie Dolnej, Cichmianie Górnej, Domaninie, Gaju, Grabinie Wielkiej, Karszewie, Krzykosach-Brodzie, Kupininie, Ladorudzu, Lisicach, Lutomirowie, Łusiacz, Majdanach, Roślach, Rzuchowie, Rzuchowie-Kuligowcu, Sobótcie, Tarnówce, Tarnówce-Łabędziu, Tarnówce Małej, Tarnówce Wiesiołowskiej, Wiesiołowie i Zalesiu.

Dziedzictwo kulturowe gminy to także archeologiczne nawarstwienia kulturowe. Wspomnieć tu należy przede wszystkim o 12 stanowiskach archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową - grodzisku pierścieniowatym, osadach i śladach osadniczych oraz cmentarzyskach. Znajdują się one w Chełmnie (5 stanowisk archeologicznych), Chruścinie (2 stanowiska archeologiczne), Karszewie-Krzewo Majątek (1 stanowisko archeologiczne), Lutomirowie (1 stanowisko archeologiczne), Rzuchowie (2 stanowiska archeologiczne) i Rzuchowie-Kuligowcu (1 stanowisko archeologiczne).

O walorach gminy decydują także obszary chronionego krajobrazu. Niektóre z nich już objęte zostały ochroną prawną - Pradolina Warszawsko-Berlińska i Dolina Środkowej Warty, chronione jako obszary specjalnej ochrony ptaków w ramach systemu Natura 2000. Projektowane są nadto do objęcia ochroną dwa rezerваты - „Dąbskie Błota” i „Dobrów”, a także obszary „Dolina Warty” i „Las Chełmski” (obszar obejmujący miejsce pamięci i pomnik ofiar hitlerowskiego obozu zagłady Kulmhof). Planowany jest również do utworzenia park krajobrazowy pomiędzy Dąbiem a Tarnówką-Łabędziem.

Gmina Dąbie upatruje swojej szansy między innymi w rozwoju turystyki. Pragnie w tym zakresie wykorzystać zachowane walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe. Kierunek ten chce rozwijać przede wszystkim w oparciu o bazę agroturystyczną.

O tym w jakim stopniu uda się gminie osiągnąć wytyczony cel decydować będzie również zachowanie dziedzictwa kulturowego, w sposób znaczący warunkującego atrakcyjność omawianego terenu.

1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków (art. 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W województwie wielkopolskim jest nim Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków, który kieruje Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu oraz delegaturami w Kaliszu, Koninie, Lesznie i Pile.

Wpis do rejestru zabytku nieruchomego może nastąpić z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy (art. 9 ust. 1). Przedmiotowego wpisu dokonuje wojewódzki konserwator zabytków w formie decyzji administracyjnej.

Ponadto do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku (art. 9 ust. 2).

W 2004 roku Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu opracował Raport o stanie zachowania zabytków. Dokument ten został wykonany w oparciu o schemat przygotowany przez Departament Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury oraz Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie (instrukcja Ministerstwa Kultury z 2 lutego 2004 r.).

Jednym z celów tego raportu było pokazanie rzeczywistej liczby obiektów zabytkowych objętych wpisem do rejestru (stan: grudzień 2004). Obecnie (stan: styczeń 2008 r.) w rejestrze zabytków województwa wielkopolskiego znajduje się 19 zabytków z terenu miasta i gminy Dąbie (15

decyzji administracyjnych w sprawie wpisu do rejestru zabytków).

Szczegółowe dane statystyczne w przedmiotowym zakresie przedstawiają poniższe tabele:

TABELA I. WOJEWÓDZKI REJESTR ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU
MIASTA I GMINY DĄBIE (WG MIEJSCOWOŚCI) - STAN: STYCZEŃ 2008 R.

Miejscowość	Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości
Chełmno	4
Dąbie	9
Karszew	3
Lisice	2
Rzuchów – Lasy Rzuchowskie	1
Ogółem	19

TABELA II. WOJEWÓDZKI REJESTR ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU
MIASTA I GMINY DĄBIE (WG KATEGORII OBIEKTÓW) - STAN: STYCZEŃ 2008 R.

Kategorie zabytków	Liczba obiektów
układy urbanistyczne	1
układy ruralistyczne	–
zabudowa mieszkalna	4
obiekty sakralne	5
budownictwo obronne	–
obiekty użyteczności publicznej	1
obiekty przemysłowe i gospodarcze	–
pałace i dwory	2
zabudowa folwarczna	1
budownictwo wiejskie	–
parki	3
cmentarze	–
miejsca pamięci	2
stanowiska archeologiczne	–
Ogółem	19

TABELA III. WOJEWÓDZKI REJESTR ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU
MIASTA I GMINY DĄBIE (WG TYPÓW WŁASNOŚCI) - STAN: STYCZEŃ 2008 R.

Typy własności	Liczba obiektów
Skarb Państwa	7
własność komunalna	1
własność prywatna	2
własność wyznaniowa	4
spółki prawa handlowego	3
własność nieuregulowana	1
własność inna	1
Ogółem	19

Źródło: G. Budnik, Ewidencja zabytków miasta i gminy Dąbie, Dąbie 2007.

Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego z terenu miasta i gminy Dąbie

CHEŁMNO

Kategoria - budownictwo sakralne

- KOŚCIÓŁ PARAFIALNY RZYMSKOKATOLICKI PW. NARODZENIA NMP, 1870-1875, murowany, nr rejestru zabytków A-434/176 - 24.03.1990 r.;

Kategoria - miejsca pamięci

- KOMENDANTURA HITLEROWSKIEGO OBOZU ZAGŁADY KULMHOF, TEREN D. ZESPOŁU PAŁACOWEGO, 1941-1945, nr rejestru zabytków A-509/250 - 8.08.1994 r.;

DĄBIE

Kategoria - historyczne układy przestrzenne urbanistyczne i ruralistyczne

- UKŁAD URBANISTYCZNY, XV-XIX w., nr rejestru zabytków 409/Wlkp/A - 1. 09.2006 r.;

Kategoria - budownictwo sakralne

- ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO PW. ŚW. MIKOŁAJA, pl. Mickiewicza:
 - a) kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Mikołaja, 1807-1809, murowany, nr rejestru zabytków A-7/245 - 25.09. 1930 r.,
 - b) brama - dzwonnica, 1. poł. XIX w., murowana, nr rejestru zabytków A-105/690 - 18.07.1969 r.,
 - KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ul. 1 Maja 3, k. XIX w., murowany, nr rejestru zabytków A-340/82 - 21.05.1984 r.,
 - SYNAGOGA, OB. DOM, ul. Konopnickiej 4, k. XIX w., murowana, nr rejestru zabytków A-222/1555 - 24.07.1974 r.;

Kategoria - budownictwo użyteczności publicznej

- * RATUSZ, pl. Mickiewicza 1, 1814 r., murowany, nr rejestru zabytków A-28/378 - 17.01.1956 r.;

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- DOM, ul. Kolska 3, 1826 r., murowany, nr rejestru zabytków A-101/684 - 14.07.1969 r.,
- DOM, ul. Kolska 4 a, 1. poł. XIX w., murowany, nr rejestru zabytków A-106/691 - 18.07.1969 r.,
- DOM, ul. 1 Maja 2, XVIII/XIX w., murowany, nr rejestru zabytków A-221/1554 - 24.07.1974 r.;

KARSZEW

Kategoria - zespoły pałacowe i dworskie

- ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY, nr rejestru zabytków A-341/83 - 21.05.1984 r.:
 - a) pałac, 1876 r., murowany,
 - b) oficyna, 70. lata XIX w., murowana,
 - c) park pałacowy, 2. poł. XIX w.;

LISICE

Kategoria - zespoły pałacowe i dworskie

- ZESPÓŁ DWORSKI:
 - a) dwór, poł. XIX w., murowany, nr rejestru zabytków A-408/150 - 8.08.1988 r.,

- b) park dworski, 2. poł. XIX w., nr rejestru zabytków A-342/84 - 21.05.1984 r.;

RZUCHÓW - LASY RZUCHOWSKIE

Kategoria - miejsca pamięci

- MIEJSCE POCHÓWKU OFIAR HITLEROWSKIEGO OBOZU ZAGŁADY KULMHOF, 1941-1945, nr rejestru zabytków A-508/249 - 17.06.1994 r.

2. ZABYTKI NIERUCHOME W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Ewidencję zabytków stanowią zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, zabytki nieruchome nie wpisane do rejestru zabytków oraz parki kulturowe.

Ewidencję zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków w formie kart ewidencyjnych (art. 22 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), zaś ewidencję z terenu gmin prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) w formie zbioru kart adresowych zabytków, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4).

Obok zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz parków kulturowych ochronę zabytków objętych gminną ewidencją uwzględnia się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz wskazuje w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 1).

Ewidencja zabytków jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21). Rozpoznanie zasobów i stanu zachowania obiektów zabytków pozwala na wskazanie zagrożeń oraz sposobów reagowania w celu ochrony i powstrzymania degradacji zewidencjonowanych zabytków oraz ich otoczenia. Dlatego obiekty te ujęte zostają w programach opieki oraz wskazane do ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Jeżeli gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami ustalenia tego programu uwzględnia się zarówno w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, jak i w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2).

Ewidencja zabytków w gminie Dąbie obejmuje 375 historycznych struktur przestrzennych oraz zabytkowych obiektów budowlanych funkcjonujących samoistnie lub tworzących historyczne zespoły budowlane.

Szczegółowe dane odnośnie zestawienia liczbowego zabytków nieruchomych na terenie miasta i gminy Dąbie przedstawia poniższa tabela:

TABELA IV. EWIDENCJA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU
MIASTA I GMINY DĄBIE - STAN: STYCZEŃ 2008 R.

Kategorie zabytków nieruchomych		Liczba obiektów murowanych	Liczba obiektów drewnianych	Łącznie	W tym wpisanych do rejestru zabytków
1. UKŁADY URBANISTYCZNE [liczba]	1	X	X	1	1
2. UKŁADY RURALISTYCZNE [liczba]	26	X	X	26	—
3. ZABUDOWA MIESZKALNA		112	29	141	4
a. kamienice		14	—	14	—
b. domy		91	29	120	3
c. plebanie, organistówki, pastorówki		4	—	4	—
d. oficyny		2	—	2	1
e. rządówki		1	—	1	—
4. OBIEKTY SAKRALNE		36	1	37	5
a. kościoły romańskie		—	—	—	—
b. kościoły gotyckie		—	—	—	—
c. kościoły nowożytny XVI–XVIII w.		—	—	—	—
d. kościoły XIX w. – 1945 r.		2	—	2	2
e. klasztory		—	—	—	—
f. zbory		2	—	2	1
g. synagogi, bożnice		1	—	1	1
h. kaplice, dzwonnice, bramy, ogrodzenia i inne		11	1	12	1
i. kapliczki, krzyże i figury przydrożne		20	—	20	—
5. BUDOWNICTWO OBRONNE		—	—	—	—
a. zamki i ich relikty		—	—	—	—
b. miejskie mury obronne		—	—	—	—
c. fortyfikacje nowożytny i późniejsze		—	—	—	—
6. OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ		7	1	8	1
a. ratusze		1	—	1	1
b. budynki administracji publicznej, sądy, banki, poczty		1	—	1	—
c. szkoły		1	—	1	—
d. leśniczówki i gajówki		—	1	1	—
e. karczmy i zajazdy		—	—	—	—
f. remizy		1	—	1	—
g. inne		3	—	3	—
7. OBIEKTY PRZEMYSŁOWE I GOSPODARCZE		16	2	18	—
a. zakłady przemysłowe		—	—	—	—
b. dworce kolejowe z zespołami budowlanymi		9	—	9	—
c. spichrze, magazyny, stodoły		3	—	3	—
d. młyny		3	—	3	—
e. gorzelnie i browary		—	—	—	—
f. młeczarnie		—	—	—	—
g. rzeźnia		1	—	1	—
h. kuźnie		—	—	—	—
i. wiatraki		—	—	—	—
j. wieże ciśnień		—	—	—	—
k. obiekty hydrotechniczne		—	2	2	—
k. inne		—	—	2	—
8. PAŁACE I DWORY		2	—	2	2
9. ZESPOŁY FOLWARCZNE		3	—	3	1
a. stodoły		—	—	—	1
b. spichrze		2	—	2	—
c. obory		1	—	1	—
d. stajnie		—	—	—	—
e. chlewnie		—	—	—	—
f. owczarnie		—	—	—	—
g. kuźnie		—	—	—	—
h. wagi		—	—	—	—
i. inne magazyny		—	—	—	—
j. gorzelnie i browary		—	—	—	—
k. inne		—	—	—	—
10. BUDOWNICTWO WIEJSKIE [w zagrodach]		45	9	54	—
a. stodoły		15	7	22	—

b. obory		–	–	–	–
c. chlewnie		–	–	–	–
d. stajnie		–	–	–	–
e. inwentarskie		–	–	–	–
f. inne		30	2	32	–
11. PARKI [liczba]	4	X	X	4	3
a. altany, lodownie, inne elementy małej architektury		–	–	–	–
b. bramy i ogrodzenia		3	–	3	–
12. CMENTARZE [liczba]	11	X	X	11	–
a. rzymskokatolickie	2	X	X	2	–
b. ewangelickie	7	X	X	7	–
c. prawosławne	–	X	X	–	–
d. żydowskie	1	X	X	1	–
e. inne	1	X	X	1	–
13. MIEJSCA PAMIĘCI	2	X	X	2	2
14. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	12	X	X	12	–
RAZEM		224	42	322	13

Źródło: G. Budnik, Ewidencja zabytków miasta i gminy Dąbie, Dąbie 2007.

Wykaz obiektów zabytkowych z gminnej ewidencji zabytków

AUGUSTYNÓW

Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne

- KAPLICZKA, 20-30 lata XX w., murowana;

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- DOM Nr 26, 1850 r., murowany;

AUGUSTYNÓW-BÓR

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- DOM nr 3, ok. 1934 r., drewniany,

- ZAGRODA nr 8:

a) dom, 1914 r., drewniany,

b) stodoła, 1924 r., drewniana,

- ZAGRODA Nr 17:

a) dom, 1923 r., murowany,

b) stodoła i budynek gospodarczy, 20. lata XX w., drewniano-murowane,

- ZAGRODA Nr 18:

a) dom, 1889 r., drewniany,

b) stodoła, 1. ćw. XX w., drewniana;

BARANOWIEC

Kategoria - cmentarze

* CMENTARZ EWANGELICKI, 2. poł. XIX w.;

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- DOM Nr 22, 1932 r., murowany;

CHEŁMNO

Kategoria - budownictwo sakralne

- ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO PW. NARODZENIA NMP:

a) brama z ogrodzeniem, ok. 1875 r., murowano-metalowa,

b) dzwonnica, ok. 1875 r., murowana,

c) organistówka, ob. dom nr 30, ok. 1938 r., murowana,

- ZESPÓŁ PLEBANII KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO PW. NARODZENIA NMP:

a) plebania, ok. 1938 r., murowana,

b) budynek gospodarczy, ok. 1938 r., murowany;

Kategoria - cmentarze

- ZESPÓŁ CMENTARZA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO:

a) cmentarz parafialny rzymskokatolicki, 1. poł. XIX w.,

b) brama z ogrodzeniem, 1. poł. XIX w., murowano-metalowa,

- ZESPÓŁ CMENTARZA WOJENNEGO NIEMIECKIEGO Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ:

a) cmentarz wojenny niemiecki z okresu I wojny światowej, 1914 r.,

b) brama z ogrodzeniem, 1914 r., murowane,

c) kaplica-mauzoleum, 1914 r., murowana,

d) tablica pamiątkowa, 1914 r., murowana;

Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne

- KAPLICZKA, 20-30. lata XX w., murowana;

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- ZAGRODA Nr 8:

a) dom, ok. 1900 r., drewniano-murowany,

- b) stodoła, ok. 1900 r., drewniana,
- DOM Nr 9, ok. 1939 r., drewniany,
- DOM Nr 52, 1930 r., murowany;
- CHWALBORSKIE HOLENDRY**
Kategoria - cmentarze
- cmentarz ewangelicki, pocz. XX w.;
- CICHMIANA DOLNA**
Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne
- KAPLICZKA, 1. tercja XX w., murowana,
- KAPLICZKA, 1. tercja XX w., murowana;
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- DOM Nr 47, ok. 1914 r., murowany;
- ZAGRODY Nr 55:
 - a) budynek gospodarczy, 1. ćw. XX w., murowany,
 - b) stodoła, 1. ćw. XX w., drewniana;
- CICHMIANA GÓRNA**
Kategoria - zabudowa mieszkalna
- ZAGRODY Nr 72:
 - a) dom, 1. ćw. XX w., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1. ćw. XX w., murowany,
- ZAGRODY Nr 73:
 - a) dom, 1911 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1. ćw. XX w., murowany;
- DĄBIE**
Kategoria - budownictwo sakralne
- ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO PW. ŚW. MIKOŁAJA:
 - a) kostnica, ob. salka parafialna, pl. Mickiewicza, 1. poł. XIX w., murowana,
 - b) ogrodzenie, pl. Mickiewicza, 2. poł. XIX w., murowane,
 - c) plebania, ul. Żeromskiego 1, 2. poł. XIX w., murowana,
- ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO:
 - a) pastorówka, ob. przedszkole, ul. 1 Maja 5, k. XIX w., murowana,
- KOŚCIÓŁ BAPTYSTÓW, OB. DOM, ul. Łęczycka 41, ok. 1939 r., murowany,
- ZESPÓŁ SYNAGOGI:**
 - a) brama, ul. Konopnickiej 4, k. XIX w., murowana;
- Kategoria - cmentarze
- ZESPÓŁ CMENARZA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO, ul. Kardynała Wyszyńskiego:
 - a) cmentarz parafialny rzymskokatolicki, 1. poł. XIX w.,
- b) brama z ogrodzeniem, pocz. XX w., murowano-metalowa,
- c) kaplica, k. XIX w., drewniana,
- ZESPÓŁ CMENARZA EWANGELICKIEGO, ul. 11 Listopada:
 - a) cmentarz ewangelicki, 1. poł. XIX w.,
 - b) brama z ogrodzeniem, XIX/XX w., murowano-metalowa,
- CMENARZ ŻYDOWSKI, ul. Kardynała Wyszyńskiego, XIX w.;
- Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne
- KAPLICZKA, ul. Kardynała Wyszyńskiego 9, 20-30. lata XX w., murowana,
- KAPLICZKA, ul. Kardynała Wyszyńskiego, 1932 r., murowana;
- Kategoria - budownictwo użyteczności publicznej
- SZKOŁA, ul. 3 Maja, 30. lata XX w., murowana,
- BANK SPÓŁDZIELCZY, ul. Piłsudskiego 17, ok. 1920 r., murowany,
- REMIZA STRAŻACKA, OB. MIEJSKO-GMINNY OŚRODEK KULTURY, ul. 3 Maja, 1902 r., murowany;
- Kategoria - historyczna zieleń komponowana
- PARK MIEJSKI IM. TADEUSZA KOŚCIUSZKI, ul. Kościuszki 1, 1. ćw. XX w.;
- Kategoria - zabudowa mieszkalna ul. Asnyka:
- KAMIENICA Nr 3, ok. 1920 r., murowana,
- KAMIENICA Nr 4, 1910 r., murowana,
- KAMIENICA Nr 6, 1920 r., murowana,
- DOM Nr 7, ok. 1910 r., murowany,
- ZESPÓŁ KAMIENICY Nr 8:
 - a) kamienica, 1920 r., murowana,
 - b) oficyna, 1929 r., murowana,
- DOM Nr 14, ok. 1930 r., murowany,
- KAMIENICA Nr 14 a, ok. 1920 r., murowana;
- ul. Kilińskiego:
- DOM Nr 4, 1850 r., drewniano-murowany,
- DOM Nr 16, 2. poł. XIX w., drewniany;
- ul. Kolska:
- DOM Nr 1, k. XIX w., drewniano-murowany,
- DOM Nr 4, k. XIX w., murowany,
- DOM Nr 4 a, 1. poł. XIX w., murowany,
- DOM Nr 9, 2. poł. XIX w., drewniano-murowany,
- DOM Nr 10, k. XIX w., murowany,
- KAMIENICA Nr 12, ok. 1938 r., murowana,
- DOM Nr 17, 1929 r., murowany,

- DOM Nr 21, ok. 1920 r., murowany,
- DOM Nr 24, XVIII/XIX w., drewniany,
- DOM Nr 25, 1936 r., drewniany,
- DOM Nr 27, 2. poł. XIX w., murowany,
- DOM Nr 34, ok. 1930 r., murowany,
- DOM Nr 35, 1928 r., murowany;
ul. Kościuszki:
- DOM Nr 6, 1870 r., drewniany,
- DOM Nr 15, k. XIX w., murowany,
- DOM Nr 18, 1929 r., murowany,
- DOM Nr 21, 1930 r., murowany,
- DOM Nr 26, 1901 r., murowany,
- DOM Nr 34, 1901 r., murowany,
- DOM Nr 42, ok. 1920 r., murowany,
- DOM Nr 44, ok. 1920 r., murowany,
- DOM Nr 46, ok. 1920 r., murowany,
- DOM Nr 48, ok. 1920 r., murowany;
ul. 11 listopada:
- DOM Nr 35, ok. 1920 r., murowany;
ul. Łęczycycka:
- DOM Nr 3, pocz. XX w., murowany,
- DOM Nr 4, 2. poł. XIX w., drewniany,
- DOM Nr 5, pocz. XX w., murowany,
- DOM Nr 7, 1937 r., murowany,
- DOM Nr 9, k. XIX w., drewniany,
- DOM Nr 13, ok. 1920 r., murowany,
- DOM Nr 21, ok. 1880 r., drewniany,
- DOM Nr 22, ok. 1879 r., murowany,
- DOM Nr 24, 1. ćw. XX w., murowany,
- DOM Nr 26, 1. ćw. XX w., murowany,
- DOM Nr 31, 1929 r., murowany,
- DOM Nr 33, 4. ćw. XIX w., murowano-drewniany;
ul. 1 Maja:
- DOM Nr 4, 2. poł. XIX w., murowany,
- DOM Nr 8, 2. poł. XIX w., murowany;
pl. Mickiewicza:
- KAMIENICA Nr 3, 20. lata XX w., murowana,
- DOM Nr 4, 80. lata XIX w., murowany,
- KAMIENICA Nr 5, k. XIX w., murowana,
- KAMIENICA Nr 7, k. XIX w., murowana,
- DOM Nr 8, pocz. XIX w., murowany,
- KAMIENICA Nr 9, pocz. XIX w., murowana,
- KAMIENICA Nr 13, ok. 1910 r., murowana,
- KAMIENICA Nr 14, ok. 1910 r., murowana,
- KAMIENICA Nr 16, k. XIX w., murowana,
- DOM Nr 16 a, k. XIX w., murowany;
ul. Nadrzeczna:
- DOM Nr 1, ok. 1910 r., murowany,
- KAMIENICA Nr 2, 1917 r., murowana,
- DOM Nr 6, 1. poł. XIX w., drewniany,
- DOM Nr 12, 2. poł. XIX w., drewniany,
- DOM Nr 20, 1890 r., murowany,
- ZESPÓŁ DOMÓW Nr 20 b:
 - a) dom [1], 1880 r., murowany,
 - b) dom [2], 1880 r., murowany,
 - c) brama, 1880 r., murowana;
ul. Kardynała Wyszyńskiego:
- DOM Nr 2, 1870 r., murowany;
ul. Żeromskiego:
- DOM Nr 4, k. XIX w., murowany;
Kategoria - budownictwo przemysłowe, gospodarcze i techniki
- ZESPÓŁ D. DOMU HANDLOWEGO WOLTMANNA,
OB. ZAKŁAD „GRAVAL”, ul. Kilińskiego 30:
 - a) dom handlowy, 30. lata XX w., murowany,
 - b) magazyn [1], 30. lata XX w., murowany,
 - c) magazyn [2], 30. lata XX w., murowany,
 - d) magazyn [3], 30. lata XX w., murowany,
- MŁYN, ul. Kościuszki 36, 30. lata XX w., murowany,
- RZEŹNIA MIEJSKA, ul. Sienkiewicza 6, XIX/XX w., murowana;
- DOMANIN
Kategoria - zabudowa mieszkalna
- ZAGRODY Nr 20:
 - a) dom, 1938 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1930 r., murowany,
- ZAGRODY Nr 29:
 - a) dom, 1929 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1936 r., murowany;
- GAJ
Kategoria - zabudowa mieszkalna
- DOM Nr 11, 1935 r., murowany;

GRABINA WIELKA

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- ZAGRODY Nr 1:
 - a) dom, 1912 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 20. lata XX w., murowany,
 - c) stodoła, 20. lata XX w., murowana,
- ZAGRODY Nr 3:
 - a) dom, 1908 r., murowany,
 - b) stodoła, 1908 r., murowana,
- DOM Nr 4, 1901 r., gliniany,
- DOM Nr 5, 1901 r., murowany,
- ZAGRODY Nr 9:
 - a) budynek gospodarczy [1], 1901 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy [2], 1901 r., gliniano-murowany,
 - c) stodoła, 1901 r., murowana;
- DOM Nr 11, ok. 1871 r., drewniany,
- ZAGRODY Nr 21:
 - a) budynek gospodarczy, 1917 r., murowany,
 - b) stodoła, 1917 r., murowana;

KARSZEW

Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne

- KAPLICZKA, 20-30 lata XX w., murowana;

Kategoria - zespoły pałacowe i dworskie

- ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:
 - a) obora, 70. lata XX w., murowana,
 - b) ogrodzenie, k. XIX w., murowane;

KRZYKOSY-BRÓD

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- DOM Nr 5, 1. ćw. XX w., murowany,
- DOM Nr 8, ok. 1880 r., drewniany;

KUPININ

Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne

- KAPLICZKA [1], 1966 r., murowana,
- KAPLICZKA [2], 1932 r., murowana,
- KAPLICZKA [3], 1932 r., murowana;

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- DOM Nr 28, ok. 1937 r., murowany,
- DOM Nr 37, 1890 r., gliniano-murowany,
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 44:
 - a) dom, ok. 1935 r., murowany,

b) budynek gospodarczy, ok. 1935 r., murowany,

c) wozownia, ok. 1935 r., murowana,

d) stodoła, ok. 1935 r., murowana,

- DOM Nr 49, 1890 r., gliniano-murowany,
- DOM Nr 53, 1912 r., murowany,
- BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 58, ok. 1900 r., murowany,
- DOM Nr 66, ok. 1914 r., murowany;

LADORUDZ

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 9:
 - a) dom, 1938 r., murowany,
 - c) stodoła, 1938 r., murowana,
- DOM Nr 11, ok. 1880 r., drewniany,
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 15/16:
 - a) dom, 1933 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1930 r., murowany,
- DOM Nr 17, 1936 r., murowany,
- STODOŁA Nr 23, 1. ćw. XX w., murowana,
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 24:

a) d. leśniczówka, ob. dom, ok. 1930 r., drewniana,

b) budynek gospodarczy, ok. 1930 r., drewniany,

c) stodoła, ok. 1930 r., drewniana;

LISICE

Kategoria - zespoły pałacowe i dworskie

- ZESPÓŁ DWORSKI:
 - a) rządówka, ob. sklep, 2. poł. XIX w., murowana,
 - b) spichlerz, 2. poł. XIX w., murowany,
 - c) brama, 2. poł. XIX w., murowano-metalowa,
 - d) ogrodzenie, 2. poł. XIX w., murowane;

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- DOM Nr 1, ok. 1930 r., murowany,
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 3:
 - a) dom, ok. 1920 r., gliniany,
 - b) budynek gospodarczy, ok. 1920 r., murowany,
 - c) stodoła, 1. ćw. XX w., murowana,
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 28:
 - a) dom, 1927 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1927 r., murowany,
 - c) stodoła, 1927 r., murowana;

- LUTOMIRÓW
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- DOM Nr 2/2 a, 1929 r., murowany,
 - DOM Nr 6, 1926 r., drewniany,
 - DOM Nr 8, 1.ćw. XX w., murowany,
 - ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 30:
 - a) dom, 1939 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1939 r., murowany,
 - DOM Nr 31, 1938 r., murowany;
- ŁUSIE
- Kategoria - cmentarze
- CMENTARZ EWANGELICKI, 2. poł. XIX w.;
- MAJDANY
- Kategoria - cmentarze
- CMENTARZ EWANGELICKI, 2. poł. XIX w.;
- Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne
- KAPLICZKA [1], 1935 r., murowana,
 - KAPLICZKA [2], 1943 r., murowana;
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- DOM Nr 1, 1935 r., murowany,
 - DOM Nr 6, 1929 r., murowany,
 - DOM nr 10, ok. 1935 r., murowany;
- ROŚLE
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 40:
 - a) dom, 1930 r., murowany,
 - b) stodoła, 1930 r., murowana,
 - ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 41:
 - a) dom, 1912 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1928 r., murowany,
 - c) stodoła, 1934 r., murowana;
- RZUCHÓW
- Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne
- KAPLICZKA [1], 1945 r., murowana,
 - KAPLICZKA [2], 1946 r., murowana,
 - KAPLICZKA [3], 1951 r., murowana;
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- DOM Nr 5, 1. ćw. XX w., drewniany,
 - DOM Nr 15, 2. poł. XIX w., drewniany,
 - ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 16:
 - a) dom, 2. ćw. XX w., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 2. ćw. XX w., murowany,
 - c) stodoła, 2. ćw. XX w., murowana,
 - DOM Nr 73, 1. ćw. XX w., drewniany;
- RZUCHÓW-KULIGOWIEC
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 45:
 - a) dom, 1920 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1. ćw. XX w., drewniany,
 - ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 51:
 - a) dom, 1914 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1914 r., murowano-drewniany,
 - ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 56:
 - a) dom, 1939 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1937 r., murowany,
 - c) stodoła, 1937 r., drewniana;
- Kategoria - budownictwo przemysłowe, gospodarcze i techniki
- MOST NAD NEREM, 1. poł. XX w., drewniany;
- SOBÓTKA
- Kategoria - cmentarze
- CMENTARZ EWANGELICKI, pocz. XX w.;
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 5/5 a:
 - a) dom, ok. 1830 r., drewniany,
 - b) budynek gospodarczy [1], 1885 r., murowany,
 - c) budynek gospodarczy [2], 1885 r., murowany,
 - d) stodoła, 1935 r., murowana,
 - ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 21:
 - a) dom, ok. 1850 r., murowano-drewniany,
 - b) budynek gospodarczy [1], 1926 r., murowany,
 - c) budynek gospodarczy [2], 1926 r., murowany;
- Kategoria - budownictwo przemysłowe, gospodarcze i techniki
- MŁYN Nr 17, 1936 r., murowany,
 - MOST NAD NEREM, 1. poł. XX w., drewniany;
- TARNÓWKA
- Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne
- KAPLICZKA, 30. lata XX w., murowana;
- TARNÓWKA-ŁABĘDŹ
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- DOM Nr 16, ok. 1939 r., murowany,

- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 24:
 - a) dom, ok. 1939 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, ok. 1939 r., murowany,
 - c) budynek gospodarczy ze stodołą, ok. 1939 r., murowany;
- TARNÓWKA MAŁA
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 55:
 - a) dom, ok. 1938 r., murowany,
 - b) stodoła, ok. 1935 r., murowana,
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 58:
 - a) dom, 1930 r., murowany,
 - b) stodoła, 2. ćw. XX w., murowana;
- TARNÓWKA WIESIOŁOWSKA
- Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne
- KAPLICZKA [1], 1916 r., murowana,
- KAPLICZKA [2], 1935 r., murowana,
- KAPLICZKA [3], 1935 r., murowana;
- WIESIOŁÓW
- Kategoria - budownictwo użyteczności publicznej
- ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:
 - a) dworzec kolejowy, 1932 r., murowany,
 - b) rampa, 1932 r., murowana,
 - c) szalet, 1932 r., murowany,
 - d) budynek dyspozytorski ruchu, 2. ćw. XX w., murowany,
 - e) budynek mieszkalny pracowników kolei [1], 1932 r., murowany,
 - f) budynek mieszkalny pracowników kolei [2], 2. ćw. XX w., murowany,
 - g) budynek mieszkalny pracowników kolei [3], 2. ćw. XX w., murowany,
 - h) budynek gospodarczy [1], 1932 r., murowany,
 - i) budynek gospodarczy [2], 2. ćw. XX w., murowany;
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- DOM Nr 1, ok. 1864 r., murowany,
- DOM Nr 2, ok. 1939 r., murowany,
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 6:
 - a) dom, 1929 r., murowany,
 - b) budynek gospodarczy, 1929 r., murowany,
 - c) młyn wodny, od. stodoła, 1929 r., murowany,
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 37:
 - a) dom, ok. 1900 r., murowany,

b) piwnica, ok. 1900 r., murowana;

ZALESIE

Kategoria - kapliczki, krzyże i figury przydrożne

- KAPLICZKA, 20-30. lata XX w., murowana;

Kategoria - zabudowa mieszkalna

- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 1:

- a) dom, 1930 r., murowany,
- b) budynek gospodarczy, 1930 r., murowany,

- DOM Nr 13, 1935 r., murowany,

- DOM Nr 16, ok. 1900 r., murowany,

- DOM Nr 32, 1938 r., murowany.

3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3 pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej cytowana wyżej ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych - układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz krajobrazów kulturowych (art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. a i b). W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzono także nową formę ochrony - park kulturowy (art. 7 pkt 3).

Zgodnie z zapisami art. 16 ust. 1 utworzenie parku następuje w drodze uchwały rady gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ochrona krajobrazu kulturowego powinna być komplementarna dla form ochronnych krajobrazu przyrodniczego, wynikających ze stosownych przepisów o ochronie przyrody.

Na terenie miasta i gminy Dąbie znajdują się następujące obszary objęte ochroną prawną:

1. HISTORCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA DĄBIA

Układ urbanistyczny wpisany został do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego pod numerem 409/Wlkp/A decyzją Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 1.09.2006 r. Zakresem przedmiotowym ochrony objęto nawarstwienia kulturowo-osadnicze od czasów pradziejowych po okres nowożytny, znajdujący się w centrum Rynek (plac Mickiewicza), układ ulic w centrum miasta, stanowiących granicę średniowiecznej lokacji (Kolska, Żeromskiego, Konopnickiej, Asnyka, Kilińskiego, Nadrzeczna), ulice odchodzące od centrum - Łęczycka, 3 Maja i Przemysłowa, ulice skrajne otaczające zespół - Kościuszki, Narutowicza, 11 Listopada i Piłsudskiego, architekturę sakralną - kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Mikołaja, dzwonnica przy ul. Kolskiej, kościół ewangelicki przy ul. 1 Maja i bożnica przy ul. Konopnickiej i Przemysłowej, zabudowę mieszkalną przy wymienionych wyżej ulicach oraz zabudowę użyteczności publicznej - ratusz.

2. OBSZAR SPECJALNEJ OCHRONY PTAKÓW NATURA 2000 - PRADOLINA WARSZAWSKO-BERLIŃSKA (KOD OBSZARU PLB100001)

Obszar ustanowiony rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz.U. Nr 229 poz. 2313). Zajmuje teren 23.677,4 ha położony w województwach łódzkim i wielkopolskim, z czego na gminę Dąbie przypada 1.481,7 ha. W obrębie gminy usytuowany jest w jej zachodniej części i obejmuje miejscowości: Augustynów, Augustynów-Bór, Chełmno, Chruścin, Gaj, Lutomirów, Krzykosy, Krzykosy-Bród, Majdany, Rzuchów i Rzuchów-Kuligowiec.

3. OBSZAR SPECJALNEJ OCHRONY PTAKÓW NATURA 2000 - DOLINA ŚRODKOWEJ WARTY (KOD OBSZARU PLB300002)

Obszar ustanowiony rozporządzeniem Ministra Środowiska w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000. Zajmuje teren 23.677,4 ha położony w województwach łódzkim i wielkopolskim, z czego na gminę Dąbie przypada 2.748,8 ha. W obrębie gminy usytuowany jest w jej południowo wschodniej części i obejmuje miejscowości: Chwalborskie Holendry, Cichmiana Dolna, Cichmiana Górna, Dąbie, Domanin, Karszew Parcele, Kupinin, Krzewo Stare i Krzewo Parcele.

4. REZERWAT „DĄBSKIE BŁOTA” - PROJEKTOWANY

Obszar o niezwykle bogatej awifaunie i skupisku lęgowym wielu ptaków, położony w dolinie Neru na łąkach typu łągów rozlewiskowych na terenie gmin Dąbie i Świnice Warckie, o powierzchni 900 ha. Uznany za użytek ekologiczny Uchwałą Nr XXIII/12/2001 Rady Miejskiej w Dąbiu z dnia 10 kwietnia 2001 r. W obrębie gminy usytuowany jest w jej południowo wschodniej części.

5. REZERWAT „DOBRÓW” - PROJEKTOWANY

Obszar stanowiący teren lęgowy wielu ptaków, położony przy ujściu Neru do Warty na terenie gmin Koło, Kościelec, Brudzew i Dąbie, o powierzchni 450 ha. W obrębie gminy usytuowany jest w jej północno zachodniej części.

6. „DOLINA WARTY” - OBSZAR PROJEKTOWANY DO OCHRONY

Teren o znaczących walorach krajobrazowo-przyrodniczych, którego główną osią ekologiczną ekosystemu jest rzeka Warta. W obrębie gminy położony w ciągu granicy zachodniej.

7. PARK KRAJOBRAZOWY OBEJMUJĄCY LAS MIESZANY POMIĘDZY DĄBIEM A TARNÓWKĄ-ŁABĘDZIEM - PROJEKTOWANY

Kompleks leśny stanowiący las mieszany o dużych walorach krajobrazowo-przyrodniczych, usytuowany pomiędzy Dąbiem, Sobótką, Chełmnem, Grabiną Wielką i Tarnówką-Łabędziem. W przesłóści zakładano utworzenie na tym terenie uzdrowiska, lecz aktualnie planowane jest utworzenie tu parku krajobrazowego.

8. LAS CHEŁMSKI OBEJMUJĄCY MIEJSCE PAMIĘCI I POMNIK OFIAR HITLEROWSKIEGO OBOZU ZAGŁADU KULMHOF - OBSZAR PROJEKTOWANY DO OCHRONY

Kompleks leśny stanowiący bór świeży, usytuowany przy drodze wojewódzkiej nr 473 Chełmno-Koło. Na jego terenie zlokalizowane jest miejsce pamięci ofiar hitlerowskiego obozu zagłady Kulmhof.

4. Zabytki ruchome

Zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Wpis do rejestru zabytku ruchomego może nastąpić na wniosek właściciela zabytku, natomiast w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia tego zabytku za granicę wojewódzki konserwator zabytków może dokonać wpisu z urzędu (art. 10 ust. 1 i 2).

Ogólna liczba zabytków ruchomych na terenie miasta i gminy Dąbie nie jest wielka. Tworzą one dwa zespoły stanowiące wyposażenie kościołów parafialnych rzymskokatolickich pw. Narodzenia NMP w Chełmnie (21 zabytków ruchomych) i pw. św. Mikołaja w Dąbiu (12 zabytków ruchomych). Żaden ze wskazanych zespołów zabytków ruchomych nie został wpisany do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego.

Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP w Chełmnie posiada wyposażenie neoklasykistyczne i neobarokowe z 2. połowy XIX w., na które składają się ołtarze z ich rzeźbiarskimi i malarskimi elementami.

Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Mikołaja w Dąbiu posiada wyposażenie z XVIII i poł. XIX w. Z najcenniejszych sprzętów kościelnych wymienić należy: barokowy ołtarz główny z obrazem w polu środkowym ołtarza przedstawiającym scenę Opłakiwania (1736 r.) oraz rokokową monstrancję (1768 r.) i dwa rokokowe konfesjonały.

5. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawastwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne (obiekty i warstwy zlokalizowane w terenie), jak i ruchome zabytki (przedmioty) z nich pochodzące. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje je za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków

Na obszarze gminy Dąbie nie znajdują się żadne stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego.

5.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o czytelnej formie krajobrazowej

Na obszarze gminy Dąbie znajduje się 12 stanowisk archeologicznych o czytelnej formie krajobrazowej.

CHEŁMNNO

- CMENTARZYSKO z okresu kultury przeworskiej (II-IV w.) - stanowisko archeologiczne nr 1, AZP 59-45/12,
- OSADA z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.), OSADA z okresu kultury przeworskiej (II-IV w.) i OSADA z okresu wczesnego średniowiecza (VIII-X w.) - stanowisko archeologiczne nr 4, AZP 59-45/9,
- ŚLAD OSADNICZY z epoki kamienia (90 000-1900 p. n. e.), OSADA z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.), ŚLAD OSADNICZY z okresu kultury przeworskiej (II-IV w.) i OSADA z okresu wczesnego średniowiecza (VIII-X w.) - stanowisko archeologiczne nr 5, AZP 59-45/8,
- OSADA z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.) i OSADA z okresu wczesnego średniowiecza (VIII-X w.) - stanowisko archeologiczne nr 6, AZP 59-45/7,
- OSADA z okresu wczesnego średniowiecza (VIII-X w.) - stanowisko archeologiczne nr 8, AZP 59-45/16;

CHRUŚCIN

- GRODZISKO PIERŚCIENIOWATE z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.) - stanowisko archeologiczne nr 1, AZP 59-45/1,
- OSADA z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.) - stanowisko archeologiczne nr 2, AZP 59-45/2;

KARSZEW-KRZEWO MAJAŃTEK

- CMENTARZYSKO z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.) i OSADA z okresu nowożytnego (XVI-XVII w.) - stanowisko archeologiczne nr 16, AZP 59-46/92;

LUTOMIRÓW

- ŚLAD OSADNICZY z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.), CMENTARZYSKO z okresu kultury przeworskiej (II-IV w.) i OSADA z okresu nowożytnego (XVI-XVII w.) - stanowisko archeologiczne nr 5, AZP 59-44/11;

RZUCHÓW

- CMENTARZYSKO z okresu kultury pomorskiej (VI-V w. p. n. e.) i OSADA z okresu nowożytności (XVI-XVII w.) - stanowisko archeologiczne nr 5, AZP 58-45/105,
- OSADA z okresu kultury łużyckiej (kultury pomorskiej (VII-VI w. p. n. e.))
- VI-V w. p. n. e.) i OSADA z okresu nowożytności (XVI-XVII w.) - stanowisko archeologiczne nr 7, AZP 58-45/107;

RZUCHÓW-KULIGOWIEC

- OSADA z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.) i OSADA z okresu kultury przeworskiej (II-IV w.) - stanowisko archeologiczne nr 24, AZP 59-45/10.

5.3. Zestawienie stanowisk archeologicznych z terenu miasta i gminy Dąbie Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo-konserwatorski zw. Archeologicznym Zdjęciem Polski (AZP), realizowany od 1978 r. Systematyzuje on dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu poprzez obserwację archeologiczną oraz uwzględnienie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych i innych instytucjach oraz publikacjach. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów dziedzictwa archeologicznego, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenowego. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach archeologicznych, niezależnie od charakteru badań, a także włączane są informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych tworzona metodą AZP jest zasobem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie w zakresie występowania historycznych nawarstwień archeologicznych. Informacje o stanowiskach archeologicznych pozyskiwane są poprzez prowadzenie badań archeologicznych, dzięki przypadkowym odkryciom zgłaszanym służbom konserwatorskim lub instytucjom kultury przez znalazców, rolników, bądź pracowników budowlanych.

TABELA V. ARKUSZE ARCHEOLOGICZNEGO ZDJĘCIA POLSKI OBEJMUJĄCE TEREN MIASTA I GMINY DĄBIE - STAN: STYCZEŃ 2008 R. (W NAWIASIE PODANO ROK OPRACOWANIA ARKUSZA)

58-44 (1983)	58-45 (1987)	58-46 (2001)	
59-44 (1996)	59-45 (1996)	59-46 (2001)	59-47 (2003)
60-44 (1997)	60-45 (1995 i 1999)	60-46 (2003)	60-47

□ arkusze opracowane

Źródło: Zasoby archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu Delegatywy w Koninie

Na obszarze miasta i gminy Dąbie zaewidencjonowano 439 stanowisk archeologicznych, które składają się na 564

faktów osadniczych, w tym: grodzisk - 1, osad - 229, punktów osadniczych - 123, śladów osadniczych - 201, cmentarzysk płaskich - 6, cmentarzysk kurhanowych i pojedynczych kurhanów - 1 oraz innych nieokreślonych faktów osadniczych - 2. Zamieszczona poniżej tabela obrazuje zasoby archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie miasta i gminy Dąbie:

TABELA VI. ZASOBY ARCHEOLOGICZNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
Z TERENU MIASTA I GMINY DĄBIE - STAN: STYCZEŃ 2008 R.

Kategorie danych		Liczba ogólna	W tym w rejestrze zabytków
1.	Stanowiska archeologiczne na terenie miasta i gminy Dąbie	439	–
2.	Kategorie faktów osadniczych w obrębie stanowisk archeologicznych	564	–
	2.1. grodziska	1	–
	2.2. osady	229	–
	2.3. punkty osadnicze	123	–
	2.4. ślady osadnicze	201	–
	2.5. cmentarzyska płaskie	6	–
	2.6. cmentarzyska kurhanowe i pojedyncze kurhany	1	–
2.7. inne (w tym nieokreślone)	2	–	

Źródło: M. Dernoga, Raport o stanie zabytków archeologicznych w województwie wielkopolskim, „Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski”, t. 3, 2006, s. 7-28

V. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy

1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków

1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

W oparciu o rozpoznanie terenowe uznać należy, że na terenie miasta i gminy Dąbie znajduje się 8 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, których stan zachowania ocenić należy jako dobry, nie wymagający podjęcia żadnych prac. Są to: kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP w Chelmie, komendantura hitlerowskiego obozu zagłady Kulmhof w Chelmie (wraz z parkiem i spichlerzem z d. zespołu pałacowego), kościół ewangelicki w Dąbiu, zespół dworski w Lisicach - dwór i park dworski oraz miejsce pochówku ofiar hitlerowskie-

go obozu zagłady Kulmhof w Rzuchowie-Lasach Rzuchowskich.

Pozostałe, tj. 10 zabytków nieruchomych wymaga podjęcia prac konserwatorsko-remontowych. W grupie zabytków nieruchomych kwalifikowanych do przeprowadzenia drobnych prac remontowych wskazać należy: zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Mikołaja w Dąbiu - kościół i brama-dzwonnica. Częściowych działań rewitalizacyjnych wymaga także park z zespołu pałacowo-folwarcznego.

Z kolei remontu kapitalnego wymagają następujące zabytki nieruchome: synagoga w Dąbiu, ratusz w Dąbiu, domy przy ul. Kolskiej 3 i 4 a oraz przy ul. 1 Maja 2 w Dąbiu, a także pałac i oficyna z zespołu pałacowo-folwarcznego w Karszewie.

Dane liczbowe odnośnie stanu zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, a znajdujących się na terenie miasta i gminy Dąbie, przedstawia zamieszczona poniżej tabela:

TABELA VII. WOJEWÓDZKI REJESTR ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU MIASTA I GMINY DĄBIE (WG OCENY STANU ZACHOWANIA) - STAN: STYCZEŃ 2008 R.

Ocena stanu zachowania	Liczba obiektów
obiekty nie wymagające podjęcia prac	8
obiekty wymagające podjęcia prac	10
w tym:	
drobne naprawy	3
remont zabezpieczający	–
remont kapitalny	7
Ogółem	18*

Źródło: G. Budnik, Ewidencja zabytków miasta i gminy Dąbie, Dąbie 2007.

* nie wliczono historycznego układu urbanistycznego miasta Dąbia

1.2. Stan zachowania zabytków nieruchomych w gminnej ewidencji zabytków

Jak wynika z rozpoznania terenowego w bardzo dobrym stanie zachowania znajdują się 4 obiekty zabytkowe nie wpisane do rejestru zabytków, co stanowi zaledwie 1,44%

ogólnej liczby zabytków ewidencyjnych, z wyłączeniem historycznych układów urbanistycznego i ruralistycznych, natomiast dobry stan zachowania wykazuje 55 zabytkowych obiektów ewidencyjnych (19,86%). Z powyższego zestawienia wynika, że zaledwie 21,3% ogólnego stanu ewidencyjnych zasobów zabytkowych gminy nie wymaga w ogóle lub wymaga nieznacznej interwencji konserwatorskiej. Z pozostałej liczby zabytków, ujętych w gminnej ewidencji, w stanie bardzo złym znajdują się 34 obiekty (12,27%). Wymagają one w trybie pilnym podjęcia działań,

z uwagi na fakt, iż ich istnienie jest zagrożone. Dostateczny stan zachowania posiadają 184 obiekty zabytkowe (66,43%).

Zestawienie danych liczbowych odnośnie stanu zachowania zabytków nieruchomości w gminnej ewidencji zabytków przedstawia zamieszczona poniżej tabela:

TABELA VIII. DANE LICZBOWE O STANIE ZACHOWANIA ZABYTKÓW
NIERUCHOMYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW - STAN: STYCZEŃ 2008 R.

Ocena stanu zachowania	Liczba obiektów
obiekty w bardzo dobrym stanie zachowania	4
obiekty w dobrym stanie zachowania	55
obiekty w dostatecznym stanie zachowania	184
obiekty w złym stanie zachowania	34
Ogółem	277*

Źródło: G. Budnik, Ewidencja zabytków miasta i gminy Dąbie, Dąbie 2007.

* nie wliczono historycznego układu urbanistycznego miasta Dąbia

1.3. Stan zachowania zabytków ruchomych

Jak wynika z opracowanego w 2004 r. przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków „Raportu o stanie zachowania zabytków w województwie wielkopolskim” zespoły zabytków ruchomych znajdujące się w kościołach parafialnych rzymskokatolickich pw. Narodzenia NMP w Chełmnie i św. Mikołaja w Dąbiu posiadają dobry stan zachowania i nie wymagają one żadnych interwencji konserwatorskich. Przyjąć należy jedynie, że ze względu na brak systemów zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych we wskazanych kościołach, w celu ochrony znajdujących się tamże zabytków ruchomych, systemy takich zabezpieczeń należałoby wykonać.

1.4. Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego

Stanowiska archeologiczne nie wpisane do rejestru zabytków, ujawnione głównie podczas badań archeologicznych, w tym powierzchniowych metodą AZP, stanowią podstawową i najliczniejszą grupę, która składa się na archeologiczne dziedzictwo kulturowe gminy. Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

Mimo że teren gminy był przedmiotem archeologicznych badań powierzchniowych w ostatnich dwóch dekadach XX wieku oraz w początkach pierwszej dekady obecnego stulecia, ustalenie aktualnego stanu zachowania archeologicznego dziedzictwa kulturowego, w tym weryfikacja zasobów archeologicznych, wymagają powtórnego przeprowadzenia badań AZP na obszarach o najliczniejszych stanowiskach archeologicznych, a jednocześnie tam gdzie uwarunkowania związane z antropopresją są największe. Obszary wskazywane do przeprowadzenia powtórných badań powierzchniowych zawarte są na arkuszach AZP 58-44, 58-45, 59-44, 59-45, 59-46 i 60-45.

2. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

2.1. Obszary największego zagrożenia zabytków nieruchomości w gminie

- najbardziej zagrożone zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków: budownictwo sakralne - zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Mikołaja w Dąbiu i synagoga w Dąbiu; budownictwo użyteczności publicznej - ratusz w Dąbiu; zespoły rezydencjonalno-folwarczne - zespół pałacowo-folwarczny w Karszewie; zabudowa mieszkalna - domy przy ul. Kolskiej 3 i 4 a oraz przy ul. 1 Maja 2;
- niewłaściwy stan zagospodarowania i niewłaściwy stan techniczny budynków usytuowanych w najstarszej i najcenniejszej pod względem zabytkowym części historycznego układu urbanistycznego miasta Dąbia, tj. placu Mickiewicza;
- cmentarze innowiercze, tj. ewangelickie w Baranowcu, Chwałborskich Holendrach, Dąbiu, Grabinie Wielkiej, Łusiacz, Majdanach i Sobótce oraz całkowicie zatarty cmentarz żydowski w Dąbiu, a także cmentarz niemiecki z okresu I wojny światowej w Chełmnie;
- obiekty techniki i obiekty hydrotechniczne - rzeźnia miejska w Dąbiu, młyn w Sobótce, mosty nad Nerem w Chełmnie i Rzuchowie-Kuligowcu;
- zabudowa zagrodowa murowana wznoszona z wapienia jurajskiego oraz drewniana, a także mieszkalna zabudowa drewniana w Dąbiu;

2.2. Obszary największego zagrożenia zabytków ruchomych w gminie

Brak zagrożeń dla zabytków ruchomych na terenie gminy, poza faktem, iż kościoły, w których występuje zabytkowe wyposażenie, nie posiadają systemów sygnalizacji przeciwpożarowej i przeciwwłamaniowej.

2.3. Obszary największego zagrożenia dziedzictwa archeologicznego w gminie

Największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz archeologicznych nawarstwień kulturowych na terenie gminy są wszelkie inwestycje związane z zabudowywaniem i zagospodarowywaniem terenu wymagającymi prowadzenia szerokopłaszczyznowych prac ziemno-budowlanych. Do grupy tego typu inwestycji planowanych do realizacji w latach 2008-2011 zaliczyć należy

- 1) w zakresie budowy kanalizacji sanitarnej;

- budowa kanalizacji sanitarnej z przykanalikami w Dąbiu (etap III) - lata 2008-2009,
 - budowa kanalizacji sanitarnej z przykanalikami w Dąbiu (etap IV) - lata 2010-2012;
- 2) zakresie budowy sieci wodociągowej:
- budowa sieci wodociągowej w Dąbiu (ul. Łęczycka) i Wiesiołowie - lata 2008-2009,
 - budowa sieci wodociągowej w Dąbiu (ul.11 Listopada-Leśna) - lata 2009-2010; w zakresie gazyfikacji:
- 3) w zakresie gazyfikacji
- budowa sieci gazyfikacyjnej w Dąbiu - lata 2008-2011; w zakresie budowy, przebudowy i remontu dróg:
- 4) w zakresie budowy, przebudowy i remontu dróg:
- odbudowa drogi gminnej w Majdanach (etap II) - rok 2008,
 - przebudowa drogi gminnej Lisice-Rośle (etap III) - rok 2008,
 - przebudowa drogi gminnej w Kupininie (odcinek II, etap II) - rok 2008,
 - odnowa drogi powiatowej nr 3420P Chelmino-Czepów na odcinku Chruścin-Cichmiana - rok 2008,
 - odnowa drogi powiatowej nr 3416P Chelmino Parcele-Tarnówka - rok 2008,
 - przebudowa drogi powiatowej nr 3439P Rośle-Pieczew - rok 2008,
 - przebudowa drogi powiatowej nr 3416P Grabina Wielka-Lisice w Roślu - rok 2008,
 - przebudowa drogi gminnej w Majdanach - lata 2010-2011,
 - przebudowa ciągu pieszo-jezdnego w Chelmnie - rok 2008,
 - przebudowa drogi gminnej Sobótka-Dąbie - lata 2010-2011,
 - przebudowa drogi gminnej w Lisicach - lata 2010-2011.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest uzgadnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich przedkładanych przez właściwy miejscowo organ ochrony zabytków.

Aktualnie zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe, nielegalna eksploatacja piaszczyk i żwirowni. Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie można ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża cmentarzyskom zlokalizowanym na terenie gminy. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego,

związanego z użyciem ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwojem budownictwa na obrzeżach ośrodków osadniczych, czy budową dróg. A zatem podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Duży stopień zurbanizowania na terenie gminy ma miasto Dąbie. Wskazania zwarte w decyzji w sprawie wpisania do rejestru zabytków tego układu urbanistycznego nakazują także szczególną ochronę pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych w obrębie granic miasta objętych wpisem do rejestru.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jest to szczególnie ważne podczas takich inwestycji jak budowa obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych, kopalń kruszywa, gdyż inwestycje te, z uwagi na szerokopłaszczyznowy charakter prac ziemnych, w bezpowrotny sposób niszczą substancję zabytkową i obiekty archeologiczne.

Przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń rezydencjonalno-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółwić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwi uzupełnienie danych o kulturze materialnej regionu.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki, zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te, obecnie atrakcyjne pod względem rekreacyjnym, często były również zajmowane przez wspólnoty ludzkie w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

3. Uwarunkowania wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy

Problematyka ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz opieki nad zabytkami na terenie miasta i gminy Dąbie została zawarta w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, przyjętym Uchwałą Nr XIII/68/99 Rady Miejskiej w Dąbiu z dnia 20 grudnia 1999 r.

W wykazanym studium zawarto wyszczególnione poniżej wskazania konserwatorskie:

- 1) wszelkie prace (m. in. remonty, rozbudowy, rozbiórki, podziały geodezyjne, zmiany zagospodarowania terenu) prowadzone w obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymagają zgody organu ochrony zabytków,

- 2) zmiany zagospodarowania, podziały geodezyjne oraz prace remontowe prowadzone w obiektach podlegających ochronie konserwatorskiej wymagają uzgodnienia z organem ochrony zabytków.

Przyjęte w studium ustalenia spełniają warunki określone w art. 10 ust. 1 pkt 2, 3, 4 i 9 oraz ust. 2 pkt 2, 3, 4 i 14 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80 poz. 717 z późniejszymi zmianami), a także w art. 18 ust. 1-2 i art. 19 ust. 1-3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. uwzględniają uwarunkowania wynikające ze stanu krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a także określają obszary i zasady ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej w zakresie określonym cytowanymi wyżej ustawami oraz w zakresie wynikającym z zasad ochrony konserwatorskiej obszarów i obiektów o wartościach kulturowych.

4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy

Sytuacja w zakresie planowania przestrzennego na terenie miasta i gminy Dąbie, w sensie istnienia dokumentów planistycznych w postaci miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, jest bardzo korzystna. Zarówno cały teren miasta, jak i cały obszar gminy, posiadają plany miejscowe.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbie uchwalony został Uchwałą Nr XVI/110/2004 Rady Miejskiej w Dąbju z dnia 12 maja 2004 r. W planie tym wskazano obszary oraz obiekty i zespoły budowlane podlegające ochronie konserwatorskiej.

Przyjęto następujące zapisy w zakresie realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie miasta:

1. Na obszarze strefy ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego m. Dąbie obowiązuje:
 - a) historyczne rozplanowanie,
 - b) historyczna linia zabudowy,
 - c) historyczna parcelacja (niezbędne zmiany wymagają uzgodnienia organu ochrony zabytków),
 - d) zachowanie zabytkowej zabudowy,
 - e) zachowanie zabytkowej zieleni,
 - f) zharmonizowanie nowych obiektów (zabudowa uzupełniająca, plombowa) z zabudową zabytkową w zakresie skali, formy, materiału i kolorystyki,
 - g) podporządkowanie nowych elementów wyposażenia ulic i placów (mała architektura, reklamy, nawierzchnie, oświetlenie itp.) układowi zabytkowemu;
2. Na terenie cmentarzy objętych ochroną konserwatorską obowiązuje:
 - a) historyczne rozplanowanie,
 - b) zachowanie zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,

- c) zachowanie zabytkowej zieleni;

3. Na terenie parku objętego ochroną konserwatorską obowiązuje:

- a) historyczne rozplanowanie,
- b) zachowanie zabytkowej zieleni;

4. Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską w odniesieniu do zabudowy i zieleni, podziałów geodezyjnych, prac ziemnych, zmian sposobu użytkowania i zagospodarowania terenu wymagają uzgodnienia organu ochrony zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Dąbie uchwalony został Uchwałą Nr XVI/111/2004 Rady Miejskiej w Dąbju z dnia 12 maja 2004 r. W planie tym wskazano obszary oraz obiekty i zespoły budowlane podlegające ochronie konserwatorskiej. Wyznaczono również strefę „OW” - obserwacji archeologicznej i strefę „W” - ochrony reliktów archeologicznych. Wskazano też do ochrony stanowiska archeologiczne o czytelnej formie krajobrazowej.

Przyjęto następujące zapisy w zakresie realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy:

1. Na terenach zespołów dworsko-parkowych objętych ochroną konserwatorską obowiązuje:
 - a) historyczna parcelacja,
 - b) zachowanie zabytkowej zabudowy,
 - c) zachowanie zabytkowej zieleni,
 - d) podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy,
 - e) użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu;
2. Na terenie cmentarzy objętych ochroną konserwatorską obowiązuje:
 - a) historyczne rozplanowanie,
 - b) zachowanie zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
 - c) zachowanie zabytkowej zieleni;
3. Na terenach strefy „OW” - obserwacji archeologicznej obowiązuje:
 - a) prowadzenie wszelkiej działalności tylko pod archeologicznym nadzorem konserwatorskim,
 - b) zawiadomienie służb konserwatorskich o planowanych pracach ziemnych;
4. Na terenach strefy „W” - ochrony reliktów archeologicznych obowiązuje:
 - a) zakaz wszelkiej działalności inwestycyjnej;
5. Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską w odniesieniu do zabudowy i zieleni, podziałów geodezyjnych, prac ziemnych, zmian sposobu użytkowania i zagospodarowania terenu wymagają uzgodnienia organu ochrony zabytków.

Przyjęte w obydwu planach miejscowych ustalenia spełniają warunki określone w art. 15 ust. 1 pkt 2, 3, 4, 7 i 9 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a także w art. 18 ust. 1-2 i art. 19 ust. 1-3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. uwzględniają zasady ochrony krajobrazu kulturowego, zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, granice i sposoby zagospodarowania terenów i obiektów podlegających ochronie ze względu na reprezentowane przez nie wartości kulturowe oraz szczegółowe zasady zagospodarowania terenów o wartościach kulturowych w zakresie określonym cytowanymi wyżej ustawami oraz w zakresie wynikającym z zasad ochrony konserwatorskiej obszarów i obiektów o wartościach kulturowych.

5. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

Na terenie gminy wskazano następujące obszary podlegające ochronie prawnej na podstawie przepisów o ochronie przyrody z uwagi na ich walory przyrodnicze:

1. OBSZAR SPECJALNEJ OCHRONY PTAKÓW NATURA 2000 - PRADOLINA WARSZAWSKO-BERLIŃSKA (KOD OBSZARU PLB100001),
2. OBSZAR SPECJALNEJ OCHRONY PTAKÓW NATURA 2000 - DOLINA ŚRODKOWEJ WARTY (KOD OBSZARU PLB300002).

Nadto przyjęto utworzenie wyszczególnionych poniżej obszarów przeznaczonych do ochrony w formie rezerwatowej:

1. REZERWAT „DĄBSKIE BŁOTA”,
2. REZERWAT „DOBRÓW”,
3. DOLINA WARTY,
4. PARK KRAJOBRAZOWY OBEJMUJĄCY LAS MIESZANY POMIĘDZY DĄBIEM A TARNÓWKĄ-ŁABĘDZIEM,
5. LAS CHEŁMSKI OBEJMUJĄCY MIEJSCE PAMIĘCI I POMNIK OFIAR HITLEROWSKIEGO OBOZU ZAGŁADU KULMHOF.

Na terenie gminy znajdują się także obiekty uznane za pomniki przyrody.

1. KARSZEW
 - park z zespołu pałacowo-folwarcznego
 - lipa drobnolistna (*Tilia cordata* Mill.);
2. LISICE
 - park z zespołu dworskiego
 - dąb szypułkowy (*Quercus Robur* L.),
 - topola biała (*Populus alba* L.).

VI. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami

Cele gminnego programu opieki nad zabytkami wskazuje art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zgodnie z którym gminne programy opieki nad zabytkami mają na celu w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

VII. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

1. Gminna ewidencja zabytków

1.1. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości

- 1) wykonanie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości - na etapie poprzedzającym opracowanie niniejszego programu opieki nad zabytkami wykonano gminną ewidencję zabytków nieruchomości w formie kart ewidencyjnych oraz w formie elektronicznej bazy danych,
- 2) wykonanie elektronicznej mapy zasobów dziedzictwa kulturowego gminy - na etapie poprzedzającym opracowanie niniejszego programu opieki nad zabytkami wykonano elektroniczną mapę zasobów dziedzictwa kulturowego gminy - zabytki nieruchome,
- 3) przekazanie sołtysom w każdym sołectwie 1 egzemplarza opracowanych kart gminnej ewidencji zabytków nieruchomości z terenów im podległych,
- 4) systematyczne uzupełnianie kart gminnej ewidencji zabytków nieruchomości o uzyskane dane i dokumentację fotograficzną,
- 5) rozpoznanie i wprowadzanie do gminnej ewidencji zabytków nieruchomości zmian powstałych w wyniku rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów wykazanych w ewidencji.

1.2. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych

- 1) wykonanie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych w formie kart ewidencyjnych stanowisk archeologicznych, zgodnie ze wskazaniem przekazanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,

- 2) sporządzenie elektronicznej systematycznie aktualizowanej bazy informacji o stanowiskach archeologicznych na terenie gminy,
 - 3) uzupełnianie i weryfikowanie istniejącej gminnej ewidencji zabytków archeologicznych w zakresie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przez złości, niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP na podanych niżej obszarach:
 - a) 58-44,
 - b) 58-45,
 - c) 58-46,
 - d) 59-44,
 - e) 59-45,
 - f) 59-46,
 - g) 59-47,
 - h) 60-44,
 - i) 60-45,
 - j) 60-46,
 - k) 60-47.
2. Rozpoznanie perspektyw tworzenia parków kulturowych na terenie gminy
- Wskazuje się na zasadność utworzenia parku kulturowego „Dolina Neru”, obejmującego tereny bezpośrednio powiązane z rzeką Ner, a także miejscowości usytuowane w sąsiedztwie tych terenów Rzuchów, Rzuchów-Kuligowiec, Chelmno, Sobótkę i Dąbie oraz obejmującego obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 - Pradolina Warszawsko-Berlińska i Dolina Środkowej Warty, projektowane rezerwy „Dąbskie Błota” i „Dobrów”, a nadto kompleks „Las Chelmski”, na którego terenie zlokalizowane jest miejsce pochówku i pamięci ofiar hitlerowskiego obozu zagłady Kulmhof. W granicach projektowanego parku kulturowego znaleźć się powinny także posiadające własną formę krajobrazową stanowiska archeologiczne w Chelmnie, Chruścinie, Lutomirowie, Rzuchowie i Rzuchowie-Kuligowcu.
3. Wyznaczenie stref ochrony stanowisk archeologicznych
- Wskazuje się strefy ochrony stanowisk archeologicznych określone na załączniku mapowym stanowiącym integralną część niniejszego programu. Dla wyznaczonych stref ochrony stanowisk archeologicznych przyjmuje się wskazanie, iż jakiegokolwiek prace ziemne wymagają uzgodnienia z organem ochrony zabytków, który określi warunki prowadzenia prac, w tym zakres koniecznych do przeprowadzenia badań archeologicznych.
4. Historyczne obszary oraz obiekty i zespoły budowlane typowane do wpisania do rejestru zabytków
- CHELMNO**
- Kategoria - budownictwo sakralne
- ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO PW. NARODZENIA NMP:
 - a) brama z ogrodzeniem, ok. 1875 r., murowano-metalowa,
 - b) dzwonnica, ok. 1875 r., murowana;Kategoria - cmentarze
 - ZESPÓŁ CMENTARZA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO:
 - a) cmentarz parafialny rzymskokatolicki, 1. poł. XIX w.,
 - b) brama z ogrodzeniem, 1. poł. XIX w., murowano-metalowa,
 - ZESPÓŁ CMENTARZA WOJENNEGO NIEMIECKIEGO Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ:
 - a) cmentarz wojenny niemiecki z okresu I wojny światowej, 1914 r.,
 - b) brama z ogrodzeniem, 1914 r., murowane,
 - c) kaplica-mauzoleum, 1914 r., murowana,
 - d) tablica pamiątkowa, 1914 r., murowana;
- DĄBIE**
- Kategoria - budownictwo sakralne
- * ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO PW. ŚW. MIKOŁAJA:
 - a) kostnica, ob. salka parafialna, pl. Mickiewicza, 1. poł. XIX w., murowana,
 - KOŚCIÓŁ BAPTYSTÓW, OB. DOM, ul. Łęczycka 41, ok. 1939 r., murowany;
- Kategoria - cmentarze
- ZESPÓŁ CMENTARZA PARAFIALNEGO RZYMSKOKATOLICKIEGO, ul. Kardynała Wyszyńskiego:
 - a) cmentarz parafialny rzymskokatolicki, 1. poł. XIX w.,
 - b) brama z ogrodzeniem, pocz. XX w., murowano-metalowa,
 - c) kaplica, k. XIX w., drewniana,
 - ZESPÓŁ CMENTARZA EWANGELICKIEGO, ul. 11 Listopada:
 - a) cmentarz ewangelicki, 1. poł. XIX w.,
 - b) brama z ogrodzeniem, XIX/XX w., murowano-metalowa,Kategoria - zabudowa mieszkalna ul. Kilińskiego:
- DOM Nr 16, 2. poł. XIX w., drewniany;
- GRABINA WIELKA**
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- DOM Nr 11, ok. 1871 r., drewniany,
- LADORUDZ**
- Kategoria - zabudowa mieszkalna
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 24:
 - a) d. leśniczówka, ob. dom, ok. 1930 r., drewniana,
 - b) budynek gospodarczy, ok. 1930 r., drewniany;

- LISICE
Kategoria - zespoły pałacowe i dworskie
- ZESPÓŁ DWORSKI:
a) spichlerz, 2. poł. XIX w., murowany,
RZUCHÓW
Kategoria - zabudowa mieszkalna
- DOM Nr 73, 1. ćw. XX w., drewniany;
SOBÓTKA
Kategoria - zabudowa mieszkalna
- ZESPÓŁ ZAGRODY Nr 5/5 a:
a) dom, ok. 1830 r., drewniany,
b) budynek gospodarczy [2], 1885 r., murowany,
c) stodoła, 1935 r., murowana,
WIESIOŁÓW
Kategoria - budownictwo użyteczności publicznej
- ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:
a) dworzec kolejowy, 1932 r., murowany,
b) rampa, 1932 r., murowana,
c) szalet, 1932 r., murowany,
d) budynek mieszkalny pracowników kolei [1], 1932 r., murowany,
e) budynek gospodarczy [1], 1932 r., murowany.
5. Stanowiska archeologiczne typowane do wpisania do rejestru zabytków
- CHELMNO
- CMENTARZYSKO z okresu kultury przeworskiej (II-IV w.) - stanowisko archeologiczne nr 1, AZP 59-45/12;
- CHRUŚCIN
- GRODZISKO PIERŚCIENIOWATE z okresu kultury łużyckiej VII-VI w. p. n. e.) - stanowisko archeologiczne nr 1, AZP 59-45/1;
- KARSZEW-KRZEWO MAJĄTEK
- CMENTARZYSKO z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.) i OSADA z okresu nowożytnego (XVI-XVII w.) - stanowisko archeologiczne nr 16, AZP 59-46/92;
- LUTOMIRÓW
- ŚLAD OSADNICZY z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.), CMENTARZYSKO z okresu kultury przeworskiej (II-IV w.) i OSADA z okresu nowożytnego (XVI-XVII w.) - stanowisko archeologiczne nr 5, AZP 59-44/11;
- RZUCHÓW
- CMENTARZYSKO z okresu kultury pomorskiej (VI-V w. p. n. e.) i OSADA z okresu nowożytności (XVI-XVII w.) - stanowisko archeologiczne nr 5, AZP 58-45/105.
6. Udostępnianie i promocja zabytków nieruchomości
- 1) rozpowszechnienie informacji na temat zabytków nieruchomości z terenu gminy,
 - 2) udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz niniejszego „Programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Dąbie na lata 2008-2011” na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Dąbiu,
 - 3) umieszczenie, po uzyskaniu stosownych pozwoleń organu ochrony zabytków i w porozumieniu z właścicielami, tablic informacyjnych na historycznych obiektach budowlanych wpisanych do rejestru zabytków,
 - 4) współpraca z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania na drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich w celu ułatwienia dojazdu do tych obiektów,
 - 5) utworzenie na terenie miasta Dąbie i jego okolic ścieżki dydaktycznej przedstawiającej historię, krajobraz i zabytki regionu, także te nie wpisane do rejestru zabytków, a kształtujące jego przestrzeń i będące świadectwem jego przeszłości, jak również oznakowanie ich tablicami informacyjnymi wykonanymi dla następujących obiektów:
 - a) historyczne budynki i zespoły budowlane: zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. św. Mikołaja w Dąbiu, zespół kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. Narodzenia NMP w Chełmnie, kościół ewangelicki w Dąbiu, d. kościół baptystów w Dąbiu, synagoga w Dąbiu, ratusz w Dąbiu, domy przy ul. Kilińskiego 16, ul. Kolskiej 3 i 4 a oraz przy ul. 1 Maja 2 w Dąbiu, zespół zagrody nr 5/5 a w Sobótce,
 - b) historyczne cmentarze: zespół cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego w Dąbiu, zespół cmentarza ewangelickiego w Dąbiu, miejsce po dawnym cmentarzu żydowskim w Dąbiu, zespół cmentarza wojennego niemieckiego z okresu I wojny światowej w Chełmnie, cmentarz ewangelicki w Sobótce,
 - c) miejsca pamięci narodowej: komendantura hitlerowskiego obozu zagłady Kulmhof w Chełmnie i miejsce pochówku ofiar hitlerowskiego obozu zagłady Kulmhof w Rzuchowie-Lasach Rzuchowskich,
 - d) stanowiska archeologiczne: cmentarzysko z okresu kultury przeworskiej (II-IV w.) w Chełmnie - stanowisko archeologiczne nr 1, AZP 59-45/12 oraz grodzisko pierścieniowate z okresu kultury łużyckiej (VII-VI w. p. n. e.) w Chruścinie - stanowisko archeologiczne nr 1, AZP 59-45/1;
 - e) najcenniejsze elementy środowiska przyrodniczego: dolina Neru, obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 - Pradolina Warszawsko-Berlińska i Dolina Środkowej Warty, a także projektowany rezerwat „Dąbskie Błota”,
 - 6) uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych gminy,
 - 7) ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania.

7. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 1) włączenie tematyki opieki i ochrony zabytków do zajęć dydaktycznych w szkołach podstawowych i gimnazjalnych prowadzonych przez gminę,
 - 2) wdrażanie do zajęć szkolnych pojęć związanych z krajobrazem kulturowym gminy i regionu,
 - 3) informowanie młodzieży szkolnej o zasobach krajobrazu kulturowego gminy, powiatu i województwa,
 - 4) organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, pieszych i rowerowych po najciekawszych i najważniejszych miejscach w gminie i powiecie oraz przedstawianie znajdujących się tamże obiektów zabytkowych.
8. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania i zagospodarowania
 - 1) współdziałanie z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie informowania właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania pomocowych środków finansowych na ich remonty,
 - 2) nawiązanie współpracy z właścicielami obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, przy czynnym udziale Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, poprzez:
 - a) rozpowszechnianie wśród właścicieli tych obiektów informacji na temat zasad konserwatorskich i profilaktyki konserwatorskiej,
 - b) zbieranie od właścicieli tych obiektów informacji na temat przeprowadzonych remontów i odnotowywanie tych faktów w kartach gminnej ewidencji zabytków,
 - 3) aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
 - 4) określenie zasad i możliwości udzielania pomocy finansowej właścicielom remontującym obiekty zabytkowe (wpisane do rejestru zabytków i figurujące w gminnej ewidencji zabytków) w ramach środków zabezpieczonych w budżecie gminy na dany rok (dotacje, ulgi podatkowe).
9. Poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych na terenie gminy - kierunki działań i zadania

Lp	Kierunki działań	Zadania	Terminarz realizacji
1.	Rewitalizacja najcenniejszych zabytkowych fragmentów historycznej struktury urbanistycznej Dąbia	1. Rewitalizacja pl. Mickiewicza w Dąbiu uporządkowanie terenów zielonych i nawierzchni, podjęcie remontów przy wybranych obiektach budowlanych stanowiących własność samorządu gminnego – kamienice przy pl. Mickiewicza 5 i 9 oraz dom przy pl. Mickiewicza 16 a; poszukiwanie środków zachęcających pozostałych właścicieli budynków zlokalizowanych przy pl. Mickiewicza do przeprowadzenia prac konserwatorsko-remontowych, uporządkowanie reklam, szyldów i witryn	2008–2011
2.	Rewitalizacja zabytkowych cmentarzy	1. Uporządkowanie wybranych historycznych cmentarzy innowierczych przeprowadzenie prac porządkowych obejmujących usunięcie śmieci, likwidację części samosiewów na cmentarzach będących w dyspozycji Gminy Dąbie, a zlokalizowanych w Grabinie Wielkiej, Łusiach, Majdanach i Sobótce	2008–2011
		2. Podjęcie współpracy z posiadaczami historycznych cmentarzy, nie znajdujących się w dyspozycji Gminy Dąbie, w celu zrealizowania przy nich prac porządkowych – cmentarze w Baranowcu, Chełmnie i Chwałborskich Holendrach	2008–2011
		3. Oznakowanie wszystkich historycznych cmentarzy umieszczenie tablic informacyjnych o fakcie istnienia cmentarza, jego historii i objęciu ochroną prawną – cmentarze w Baranowcu, Chełmnie, Chwałborskich Holendrach, Dąbiu, Grabinie Wielkiej, Łusiach, Majdanach i Sobótce	2008–2011
3.	Rewitalizacja zabytkowych parków	1. Podjęcie współpracy z posiadaczami historycznego parku pałacowego w Karszewie, w celu rozpoznania terminu i zakresu realizacji prac rewitalizacyjnych w parku	2008
4.	Rewitalizacja najcenniejszych zabytkowych obiektów budowlanych	1. Podjęcie prac konserwatorsko-remontowych w ratuszu w Dąbiu; prace objąć winny przede wszystkim wymianę pokrycia dachowego, remont systemu odprowadzania wód opadowych z połaci dachu oraz renowację wypraw tynkarskich na elewacjach wraz z malowaniem elewacji	2008–2011
		2. Podjęcie prac konserwatorsko-remontowych w domu przy ul. 1 Maja 2 w Dąbiu; prace objąć winny renowację wypraw tynkarskich na elewacjach wraz z malowaniem elewacji	2008–2011
		3. Podjęcie współpracy z Parafią Rzymskokatolicką pw. św. Mikołaja w Dąbiu w celu zainicjowania prac konserwatorsko-remontowych w kościele parafialnym rzymskokatolickim pw. św. Mikołaja w Dąbiu; prace objąć winny przede wszystkim wymianę pokrycia dachowego, remont systemu odprowadzania wód opadowych z połaci dachu oraz renowację wypraw tynkarskich na elewacjach wraz z malowaniem elewacji	2008
		4. Podjęcie współpracy ze Związkiem Gmin Wyznaniowych Żydowskich RP w Warszawie w celu zainicjowania prac konserwatorsko-remontowych w d. synagodze w Dąbiu; prace objąć winny przede wszystkim wymianę pokrycia dachowego, remont systemu odprowadzania wód opadowych z połaci dachu oraz renowację wypraw tynkarskich na elewacjach wraz z malowaniem elewacji	2008

		5. Podjęcie współpracy z właścicielami d. kościoła baptyistów w Dąbiu w celu zainicjowania prac konserwatorsko-remontowych w tym obiekcie; prace objąć winny przede wszystkim wymianę pokrycia dachowego, remont systemu odprowadzania wód opadowych z połaci dachu oraz konserwację lic elewacji budynku	2008
		6. Podjęcie współpracy z właścicielami domów przy ul. Kolskiej 3 i 4 a w Dąbiu w celu zainicjowania prac konserwatorsko-remontowych w tych obiektach; prace objąć winny przede wszystkim wymianę pokrycia dachowego, remont systemu odprowadzania wód opadowych z połaci dachu, konserwację i częściowo wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, a także renowację wypraw tynkarskich elewacji wraz z ich malowaniem	2008
		7. Podjęcie współpracy z właścicielami d. rzeźni miejskiej w Dąbiu w celu ustalenia sposobu zagospodarowania tego obiektu	2008–2009
		8. Podjęcie współpracy z właścicielami zespołu zagrody nr 5/5 a w Sobótce w celu ustalenia możliwości zagospodarowania tego zespołu na cele agroturystyczne	2008–2009
5.	Oznakowanie najcenniejszych stanowisk archeologicznych	1. Oznakowanie najcenniejszych stanowisk archeologicznych umieszczenie tablic informujących o fakcie istnienia stanowiska archeologicznego, a także zawierających podstawowe dane dotyczące jego funkcjonowania i pouczające o objęciu stanowiska archeologicznego ochroną prawną – stanowiska archeologiczne w Chelmnie (stanowiska nr 1, 4, 5, 6 i 8), Chruscinie (stanowiska nr 1 i 2), Karszewie-Krzewie Majątek (stanowisko nr 16), Lutomirowie (stanowisko nr 5), Rzuchowie (stanowiska nr 5 i 7) oraz Rzuchowie-Kuligowcu (stanowisko nr 24)	2008–2011

VIII. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez działania władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych.

Program wymaga współdziałania samorządu gminnego z:

- 1) instytucjami ochrony zabytków, ochrony środowiska i ośrodkami naukowymi,
- 2) organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną i opieką nad zabytkami,
- 3) diecezjami - w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami sakralnymi.

Samorząd gminny ma oddziaływać na różne podmioty mające do czynienia z obiektami zabytkowymi, w tym także na mieszkańców, tak by wywoływać ich pożądane zachowanie prowadzące do realizacji zamierzonych celów.

Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla miasta i gminy Dąbie wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów:

- 1) instrumenty prawne
 - a) przepisy prawne wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
 - b) programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - c) miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy oraz inne dokumenty określające strategię gminy,
 - d) ustanawianie różnych form prawnej ochrony zabytków;

2) instrumenty finansowe

- a) dotacje,
 - b) subwencje,
 - c) dofinansowania,
 - d) europejskie instrumenty finansowe (fundusze unijne);
- #### 3) instrumenty koordynacji
- a) strategię rozwoju gminy,
 - b) plany rozwoju lokalnego,
 - c) programy prac konserwatorskich,
 - d) programy ochrony środowiska,
 - e) studia i analizy, koncepcje,
 - f) plany rewitalizacji;

4) instrumenty społeczne

- a) edukacja kulturowa,
- b) informacja,
- c) współdziałanie z sąsiednimi jednostkami samorządu terytorialnego, diecezją, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami i posiadaczami obiektów;

5) instrumenty kontrolne

- a) utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Dąbiu Zespołu Koordynującego pracami realizującymi poszczególne zadania wynikające z ustaleń niniejszego programu - w skład Zespołu wchodzić będą następujące osoby:
 - Marek Leśniewski - Z-ca Burmistrza,
 - Katarzyna Horna - stanowisko ds. zamówień publicznych i rozwoju lokalnego,

- Aneta Król-Polewska - specjalista ds. środowiska i gospodarki wodnej,
 - Karol Bugała - specjalista ds. informatyki i łączności,
 - Mariusz Augustyniak - specjalista ds. komunalnych i lokalowych oraz gospodarki przestrzennej,
- b) aktualizacja bazy danych zawartych w gminnej ewidencji zabytków,
- c) monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego.

IX. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Monitoring polega na prowadzeniu stałej obserwacji procesów i zjawisk, które są istotne z punktu widzenia realizacji programu.

Za monitorowanie realizacji programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Dąbie odpowiada Burmistrz Miasta i Gminy Dąbie, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Miejskiej w Dąbiu sprawozdanie z realizacji programu. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez Radę Miejską.

Do wykonania powyższego zadania utworzono Zespół Koordynujący monitorujący „Gminny program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Dąbie na lata 2008-2011” poprzez analizę stopnia jego realizacji. Monitorowanie przebiegu realizacji programu będzie ważnym elementem jego wdrażania. Przedmiotem monitoringu będą działania podejmowane przez gminne władze wykonawcze w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami (w ramach własnego budżetu gminnego), jak i działania innych podmiotów w tym zakresie w oparciu o środki własne i inne środki finansowe.

X. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Obowiązek dbania o stan zabytków ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właścicieli i posiadaczy zabytków.

Wsparciem dla zadań z zakresu ochrony zabytków są zewnętrzne źródła dofinansowania udzielane zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wśród zewnętrznych źródeł finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami wymienić należy:

1) Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

a) dane adresowe:

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Departament Ochrony Zabytków
ul. Ksawerów 13
02-656 Warszawa,

b) witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>,

c) dotacje udzielane na sporządzanie ekspertyz technicznych i konserwatorskich; przeprowadzanie badań kon-

serwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych; wykonywanie dokumentacji konserwatorskiej; opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich; wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego; sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza; zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku; stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku; odnowienie lub uzupełnienie tynków, okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki; odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych; modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności; wykonanie izolacji przeciwwilgociowej; uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych; działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu; zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych niezbędnych do wykonania wskazanych powyżej prac i robót przy zabytku, a także zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej - dotacje udzielane w ramach programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Dziedzictwo kulturowe” (priorytety 1: Rewaloryzacja zabytków nieruchomości i ruchomych; priorytet 4: Ochrona zabytków archeologicznych i priorytet 6: Ochrona zabytkowych cmentarzy);

d) podmioty uprawnione do występowania o dotację:

- osoby fizyczne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego,
- jednostki samorządu terytorialnego spełniające warunek w zakresie tytułu prawnego do zabytku jak wyżej,
- inne jednostki organizacyjne spełniające warunek w zakresie tytułu prawnego do zabytku jak wyżej;

2) Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

a) dane adresowe:

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
ul. Gołębia 2
61-834 Poznań,

b) witryna internetowa: <http://www.wosoz.bip-i.pl/public>,

- c) dotacje udzielane na zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku; stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku; odnowienie lub uzupełnienie tynków, okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki; odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych; modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności; wykonanie izolacji przeciwwilgociowej; uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych; działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu, a także zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej;
- d) podmioty uprawnione do występowania o dotację:
- osoby fizyczne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkownika wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego,
 - jednostki samorządu terytorialnego spełniające warunek w zakresie tytułu prawnego do zabytku jak wyżej,
 - inne jednostki organizacyjne spełniające warunek w zakresie tytułu prawnego do zabytku jak wyżej;
- 3) Marszałka Województwa Wielkopolskiego
- a) dane adresowe:
- Marszałek Województwa Wielkopolskiego
Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego
Departament Kultury
pl. Wolności 18
61-739 Poznań,
- b) witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>,
- c) dotacje udzielane na prace wyszczególnione w pkt 1 lit. c;
- d) podmioty uprawnione do występowania o dotację:
- organizacje pozarządowe w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. Nr 96 poz. 873 z późniejszymi zmianami),
 - osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego,
 - stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, prowadzące działalność pożytku publicznego,
 - jednostki organizacyjne podległe organom administracji publicznej lub przez nie nadzorowane;
- 4) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Wydział Funduszu Kościelnego
- a) dane adresowe:
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
Departament Wyznań Religijnych
oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych
Wydział Funduszu Kościelnego
ul. Batorego 5
02-591 Warszawa,
- b) witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>,
- c) dotacje udzielane na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej w zakresie wykonywania podstawowych prac zabezpieczających obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolacja, remonty i wymiana zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej itp.); nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (dzwonnice wolnostojących, krzyży), ruchomego wyposażenia (obrazów, ikonostasów, stalli, epitafiów, szaf i naczyń liturgicznych, instrumentów muzycznych i dzwonów) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (polichromii, fresków, witraży i posadzek),
- d) podmioty uprawnione do występowania o dotację:
- osoby prawne Kościoła Rzymskokatolickiego,
 - osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych,
 - osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych wpisanych do rejestru kościołów i związków wyznaniowych, o którym mowa w art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. z 2005 r., Nr 231 poz. 1965 z późniejszymi zmianami).
- Ponadto istnieją możliwości pozyskiwania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych na zadania inwestycyjne i społeczne do współfinansowania z funduszy krajowych i zagranicznych Unii Europejskiej.
- Uwaga:
- W/w źródła finansowania są wskazówką dla użytkowników obiektów zabytkowych i przedstawicieli władz samorządowych, w jakich instytucjach można pozyskiwać środki na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.



